

Lek, hälsa och lärande

Om lek som special-
pedagogisk metod

Ingrid Sandén

3/2005

MALMÖ HÖGSKOLA

Lek, hälsa och lärande

Om lek som specialpedagogisk metod

Ingrid Sandén

Läroutbildningen, Malmö högskola, 2005

Layout: Fikon Design (www.fikondesign.se)
Omslagsbild: Anders Lindh

Denna rapport publiceras av Lärarutbildningen vid Malmö högskola.
Rapporten ingår som nummer 3/2005 i lärarutbildningens serie
Rapporter om utbildning

© Copyright Författaren och Malmö Högskola

Tryck: Lärarutbildningen Malmö, 2005

ISSN-nr: 1101-7643

Innehåll

Förord	6
1 Inledning	7
2 Bakgrund	9
2.1 Begreppet lekarbete	10
2.2 Historik	10
2.2.1 Projekt	11
2.3 Metoden	12
2.4 Föreningen	14
2.5 Utbildning till lekpedagog	15
2.6 Debatt om lekarbete/lek som specialpedagogisk metod	15
3 Syfte	18
4 Tidigare forskning	19
4.1 Uppsatser, examensarbeten och artiklar	19
4.2 Pedagogens utveckling	23
4.3 Specialpedagogik	24
5 Teoretiska utgångspunkter	27
5.1 Leken	27
5.2 Självet	30
5.3 Hälsan	32
6 Metod	36
6.1 Urval	36
6.2 Analys	37

7	Resultat 1	38
7.1	Respondenterna och barnen/eleverna	38
7.2	Handledning och stöd	48
7.3	Samarbete kring barn/elever	52
8	Resultat 2 - Barnens utveckling	56
8.1	Barnens utveckling inom tretton variabler	56
	8.1.1 Den kognitiva faktorns variabler	57
	8.1.2 Den emotionella faktorns variabler	60
	8.1.3 Den sociala faktorns variabler	62
	8.1.4 Faktorladdningar i de tretton variablerna	64
8.2	Barnens känslomässiga inställning till lekarbete	67
8.3	Allmän utveckling för barn/elever inom vissa specificerade områden	69
8.4	Barn med flyktingbakgrund	72
8.5	Klassen eller gruppen	73
9	Lekpedagogernas egna ord	75
9.1	Trygghet och struktur	75
9.2	Glädje och välbefinnande	77
9.3	Självkänsla	78
9.4	Bearbetning och frigörelse	79
9.5	Kamratrelationer	80
9.6	Språkutveckling	81
9.7	Pedagogens egen utveckling	81
10	Diskussion	83
10.1	Respondenterna och metoden	83
10.2	Handledning och stöd	86
10.3	Samarbete med föräldrar	87
10.4	Den kognitiva faktorn – självet – hälsan	88
10.5	Den emotionella faktorn – självet – hälsan	89
10.6	Den sociala faktorn – självet – hälsan	91
10.7	Känslomässig inställning	93
10.8	Allmän utveckling	93
10.9	Barn/elever med flyktingbakgrund	94
10.10	Klassen eller gruppen	94

11	Slutsatser och visioner	96
11.1	Pedagogiska implikationer	96
11.1.1	Lek, språk och demokrati	97
11.1.2	Lekpedagogerna	97
11.2	Fortsatt forskning – lek och hälsa	97
11.2.1	"Lekarbete" och "Lek som specialpedagogisk metod"	98
	Referenser	100
	Bilaga 1	108

Förord

1985 utbildades jag av Kerstin Gildebrand och Gunhild Westman till lekpedagog. Laila Lindberg var min handledare under utbildningstiden.

Under åren 1985–2001 var jag verksam som lekpedagog och 1993–1996 ordförande i Föreningen Lekarbetspedagogik. Under de senaste åren har ett intresse, att undersöka vilken ställning lekarbete idag har i förskola och skola, vuxit sig allt starkare.

Ett bidrag från "särskilda medel från Forum för humaniora och samhällsvetenskap vid Malmö högskola för stödjande av en specialpedagogisk forskningsmiljö och medverkan till formandet av en övergripande teori om specialpedagogik" har möjliggjort fullföljandet av föreliggande studie.

Först vill jag rikta ett stort tack till alla de lekpedagoger som dels har besvarat min enkät dels med egna ord uttryckt vad lekarbete kan ha för betydelse för barns/elevs utveckling och lärande.

Tack också till kollegorna Lars Berglund och Sten-Sture Olofsson, som läst mitt manus, kommenterat och delat med sig av sin kompetens och klokskap.

Vännerna och kollegorna Anita Elfving, Laila Lindberg, Ethel Svensson och Gunhild Westman tackas för stöd, engagemang och kloka påpekanden under hela skrivprocessen.

Den 25 april 2005

Malmö högskola
Lärarytbildningen

Ingrid Sandén

1 Inledning

Myndigheten för skolutveckling påpekar, i en kunskapsöversikt över det aktuella kunskapsläget inom internationell lekforskning, att en betydande ökning skett när det gäller forskning om lek och lekpedagogik (Welén, 2003). Jag menar att pedagoger i förskolor och skolor också i allt högre grad fått tillgång till denna forskning och ökat sin kunskap om lekens betydelse för barns utveckling och lärande.

Det finns emellertid en grupp barn, som av olika skäl, långvarigt eller temporärt, har betydande svårigheter att förstå och ta sig in i, vad Winnicott (1983) kallar mellanområdet, där tankar, upplevelser och känslor har andra dimensioner, d.v.s. förhåller sig till varandra på ett nytt och annorlunda sätt. Det är för dessa barn som lek som specialpedagogisk metod finns.

I föreliggande rapport kommer lekarbete/lek som specialpedagogisk metod att beskrivas och analyseras. För enkelhetens skull kommer metoden att i rapporten fortsättningsvis huvudsakligen att benämnas lekarbete, vilket är det namn metoden haft alltsedan starten 1977. Inledningsvis påminns om aktuell lekforskning. Därpå följer en beskrivning av lekarbetsmetoden. Historiken innefattar såväl presentation av Föreningen Lekarbetspedagogik som utbildningen till lekarbetspedagog. En debatt om metoden lyfts fram och tidigare forskning om metoden redovisas. Därefter följer en genomgång av resultatet av min undersökning *Lekarbete som specialpedagogisk metod*. Pedagogernas egna ord avslutar resultatdelen. Sist förs en diskussion.

Lek i skolan?

Crafoord skriver i förordet till boken *Barn som inte leker* (Folkman & Svedin, 2003) om det särskilda psykiska område i människans inre som medger ett skapande förhållningssätt till världen. ”I leken ser vi bokstavligen hur detta skapande växer fram och hur det frigör lust och fritt tänkande” (a.a., s. 10). Crafoord fortsätter med att framhålla att

för de barn som i sina familjer haft ett otillräckligt stöd för sin lek kan ”förskolans lekande pedagogik rädda många som annars skulle få det svårt i sina liv”. Jag menar att det också kan förhålla sig så, att många barn börjar skolan utan att ha erövrat sitt eget lekrområde och för dem kan lekarbete vara en möjlighet att få tillgång till lekens frigörande och stimulerande kraft.

Lillemyr (2002) beklagar att lek inte i större utsträckning uppmärksammas som specialpedagogisk åtgärd inom förskola och skola. Asplund Carlsson, Pramling Samuelsson och Kärrby (2001) påpekar att både förskolans (Lpfö 98) och skolans (Lpo 94) läroplaner betonar att leken är central för barns utveckling och lärande. Forskning visar (Ayres, 1988; Berg, 1992; Erikson, 1950; Garvey, 1976; 1990; Mead, 1976; Olofsson, 1987, 1991, 2003; Vygotsky, 1980; Winnicott, 1983; Åm, 1984, 1992) att lek, utveckling och lärande utvecklas genom ett ständigt pågående samspel dem emellan. Macintyre (2002) skriver om barn som har svårt att leka, att för dem kan det vara nödvändigt att under en tid ha vuxna som lekkamrater, tills de lär sig att relatera till andra barn i lek. Under ett antal år, sedan 1977, (Gildebrand, 1984) har lek förekommit som specialpedagogisk metod i skolan. Dock har det på sina håll tidvis inneburit svårigheter, när det gäller att uppnå konsensus mellan olika professioner beträffande tillvägagångssättet, då lek utnyttjas i arbetet med barn.

2 Bakgrund

Lekarbete kan ses som ett nytänkande inom förskola, särskola och grundskola helt i linje med Lpfö 98 och Lpo 94. Många åtgärder som vidtas för att stimulera utveckling och lärande inom olika områden hos barn i behov av särskilt stöd, utgår från barnens svagheter och tillkortakommanden. Fel och brister diagnostiseras och särskild träning sätts ofta in (Westman, 2000). I lekarbete är utgångspunkten barnets egen kompetens.

Westman (2003) varnar för den negativa utveckling som kan ske hos de barn som inte kan leka och som därför inte har tillgång till lekens arena.

Gildebrand (1984) var, förutom av flertalet av de lekforskare och teoretiker, som kommer att presenteras i teorikapitlet, även inspirerad av Axline (1980, 1989) och Anna Freud (1967), vilket innebar att det tidiga lekarbetet fick en betoning på tidigare utvecklingsstadier och känslomässig bearbetning hos "bekymrade" barn (Gildebrand, 1984).

T.ex. betonar Åkerstedt (1988) i sin summering att

I lekarbete aktualiseras dyadupplevelsen (en beteckning för den första tvåsamheten, min anmärkning), vilken är viktig, om barnet i leken skall kunna återvända till tidigare utvecklingsstadier, integrera sina erfarenheter och göra nya (a.a., s. 67).

Resultaten av senare decenniernas forskning om lek och om barns utveckling stöder grundtankarna i lekarbete. Barnet är aktivt, kompetent och har medfödda resurser och inre utvecklingskrafter. Förmågan att leka kan vara slumrande hos många barn och behöver stimuleras (Westman, 2000). Lpo 94 betonar pedagogens roll som läroprocessernas arkitekt. Pedagogerna är den som skapar miljöer där lärande äger rum.

Lekarbete kan vara en sådan lärande miljö. I vilken utsträckning vill min forskning belysa.

2.1 Begreppet lekarbete

Det begrepp som Gildebrand (1984) valde för att beteckna en verksamhet, som byggde på lek i närvaro av en intresserad vuxen, var lekarbete. Hon menade att det var nödvändigt att betona arbetet om barn/elever av skolledare och lärare skulle tillåtas att delta och erhålla denna pedagogiska metod. Ett annat skäl till namnet var att Gildebrand ville möta kritiken från dem som menade att metoden kunde vara terapi (Westman, 1999), Genom den forskning om lekarbete som bedrivits under de senaste tolv åren (Åkerstedt, 1988; Elfving & Sandén, 1992; Borg, 2000; Sinnermark, 2002; Tähkäaho, 2003; Lindberg, 2004; m.fl.) framgår emellertid med tydlighet att det är själva lekan-det, som stimulerar barnens/elevernas utveckling och lärande.

2.2 Historik

Metoden har använts sedan 1976–1977, då Kerstin Gildebrand, lektor i specialpedagogik vid universitetet i Umeå, ledde ett projekt understött av Lärarhögskolans Forsknings- och Demonstrationsavdelning (F.O.D.) rörande ”Emotionellt störda barn i lek och skapande verksamhet”. Under de två första åren bestod utrustningen endast av skapande material. År 1979 tillkom leksaker (Lindberg, 1999). När det gäller lekarbete skriver Gildebrand (1984) följande:

Lekarbete går i korthet ut på, att barn som är så bekymrade, att de har svårt att ägna sig åt något, lämnar sin klass och skolarbetet någon gång i veckan och går med sin speciallärare till ett enskilt rum för att leka där, under villkor, som barnet, inom vissa ramar, själv bestämmer (a.a., s. 9).

Gildebrand var initiativtagaren men under de inledande åren utvecklades metoden i nära samarbete mellan Gildebrand, Westman och Lindberg. I arbetet med att utveckla metoden stod Gildebrand och Westman, båda högskolelektorer, för den teoretiska grunden, medan Lindberg, speciallärare och lekpedagog, praktiskt utvecklade metoden. Från och med 1981, då Gildebrand lämnade Umeå, fram till 1989 höll Westman ensam i lekarbetsutbildningen såväl beträffande den teoretiska som den praktiska delen, vid Umeå universitet.

Westman flyttade till Uppsala 1989 och från och med 1991 har Westman varit kursledare för lekarbetsutbildningen vid Uppsala universitets lärarutbildning.

2.2.1 Projekt

1989 –1992 ingick jag i ett treårigt projekt om lek som specialpedagogisk metod i Vänersborgs kommun ”Nya samarbetsformer mellan psykologer inom barnpsykiatri och specialpedagoger i skolan” 1989 – 1992, finansierat av Älvsborgs läns landsting och Vänersborgs kommun.

I projektet ingick tre speciallärare/lekpedagoger och en legitimerad psykolog/psykoterapeut med handledarutbildning. Till projektet var en referensgrupp knuten. Projektgruppen träffades varje vecka under de tre åren och redovisade två gånger per termin sitt arbete för referensgruppen. Den senare bestod av skolöverläkaren i kommunen, rektorerna för de tre speciallärares/lekpedagogernas skolor, två psykologer och en kurator med tjänst inom barnpsykiatri samt två skolpsykologer.

Syftet med projektet var att

- utvärdera lekarbetets betydelse för en grupp barns utveckling
- tydliggöra gränserna mellan specialpedagogik och barnpsykioterapi
- presentera arbetet i en kombinerad 60-poängs och 80-poängsuppsats (Elfving och Sandén, 1992).

Ett delresultat av studien visade att lekarbete

- stimulerar barns utveckling
- ökar deras kompetensupplevelse
- befämjar deras förmåga till social kontakt samt
- ökar deras intresse för skolarbetet.

Projektet fick betydelse när det gäller pedagogiseringen av metoden och den uppsats som Elfving och Sandén (a.a.) lade fram har alltsedan dess varit del av kurslitteraturen vid lekarbetsutbildningen. Idag talar vi inte om bekymrade barn utan om barn som har svårt att bibehålla sin koncentration och barn som har svårigheter med kamratkontakter (a.a.).

Westman (2003) framhåller att den pedagogiska betydelsen av lek är särskilt framträdande därigenom, att barn genom lek strukturerar sina upplevelser och tankar.

2.3 Metoden

Lekforskare är, även om de i sin forskning betonar olika aspekter, eniga om lekens betydelse för en god utveckling hos barnet. När vi talar och skriver om barn/elever i behov av särskilt stöd: vilka barn är det då vi tänker på? Är det alla dessa barn, som skulle kunna utvecklas mer positivt om de fått tillgång till lekarbete? Svaret på den frågan är troligen ja, men det är trots det, alltsedan Gildebrand skapade metoden, barn med viss problematik, som erhållit lek som specialpedagogisk metod. Inom andra områden har många förskolor/skolor kunskap och metoder för att hjälpa barn i behov av särskilt stöd. Men det är när de gäller de splittrade, okoncentrerade barnen som metoden har en avgörande betydelse, samt för otrygga barn och barn som sörjer, barn som är stimulistyrda och barn med negativ självuppfattning.

Dessa barn kommer från alla grupper i samhället och kan av olika skäl ha brister inom ett eller flera av nedanstående områden, nämligen när det gäller

- föreställningsförmåga och koncentration
- förståelse av upplevelser och känslor
- förmåga till kontroll och planering av handlingar samt
- självuppfattning och känsla av kompetens.

I lek som specialpedagogisk metod/lekarbete uppmärksammas barnets kompetens och resurser vilket, som framgår av mina tidigare arbeten (Sandèn, 1992, 1996, 1999, 2000, 2002), har en positiv inverkan på barnets hela utveckling.

Om föräldrarna samtycker, inbjuds barnet till ett första lektillfälle och får då välja om han/hon vill komma till lek en gång i veckan.

Lekarbete är en frivillig verksamhet. Barnet/eleven bekantar sig med rummet, som är utrustat med leksaker som stimulerar till rollek och kreativ verksamhet. Där finns dockskåp med dockor, bjudservis, telefoner, doktorsväska, tama och vilda djur, motorfordon, soldater och mycket annat. Dessutom ingår sandlåda, vatten, färger, lera, kriter m.m.

Barnet informeras om de regler som gäller vid lektillfällena:

- att barnet självt väljer vad det skall leka och hur det skall använda materialet
- att barnet bestämmer över leksaker och material men inte över den vuxne
- att barnet kan inbjuda den vuxne i rollek
- att tiden måste respekteras samt
- att stunden skall användas till lek och skapande verksamhet och inte till något annat.

Lekpedagogens förhållningssätt

Vid lektillfället gäller för pedagogen följande regler. Pedagogen

- ställer inte frågor till barnet
- besvarar inte alltid frågor som barnet ställer, utan lämnar frågan tillbaka obesvarad
- har ingen fostrande eller tillrättavisande attityd
- säger aldrig till barnet vad det skall göra eller kommer med förslag

- förklarar inte, tillrättalägger inte, underlättar inte
- ger inte beröm eller klander
- beskriver endast med ord, det som barnet leker och gör i lek och skapande verksamhet.

2.4 Föreningen

1987 bildades Föreningen Lekarbetspedagogik med målsättningen att stödja lekarbetet genom att

- värna om metoden och dess stringens samt att stödja lekarbetspedagoger i deras arbete
- ordna fortbildning för medlemmarna
- verka för att lekarbetspedagoger blir medlemmar
- verka för utbildning av lekarbetspedagoger
- inventera och uppmärksamma aktuell litteratur och forskning om lek
- aktivt medverka till att utvärdering och dokumentation kommer till stånd på olika nivåer och på olika sätt
- verka för inflytande i frågor om betydelse av lekarbetspedagogikens betydelse för barns utveckling

Vid de årliga tvådagars kongresserna föreläser någon framstående forskare den ena dagen medan den andra dagen ägnas åt fallbeskrivningar och resonemang kring lekpedagogernas olika erfarenheter i arbetet med barn i lek. Bland gästföreläsare genom åren kan nämnas barnläkaren och författaren Lars H. Gustafsson, fil. dr. professor Birgitta Knutsdotter Olofsson, fil. dr. Margareta Berg-Brodén, lekforskaren, fil. dr. Lars-Erik Berg, psykoanalytikern och med dr Björn Wrangsjö, professorn i pedagogik Birgitta Qvarsell, psykolog och leg. psykoterapeut rektorn för SAPU (Stockholms akademi för Psykoterapiutbildning) Leif Havnesköld samt barnpsykoterapeut Elisabeth Cleve.

2.5 Utbildning till lekpedagog

När Gildebrand år 1976 började arbeta fram metoden lekarbete vid Umeå universitets speciallärarutbildning fanns den som ett fritt val inom utbildningen. Under åren 1981 till 1989 genomfördes kurserna i stor utsträckning i samarbete med regionala avdelningar av specialpedagogiska föreningen i Sverige. Från 1990 och framåt har kurserna varit högskolekurser om 5 poäng och givits främst av Uppsala universitet men även två gånger av högskolan i Trollhättan-Vänersborg-Uddevalla och de senaste åren, från 1998, av Malmö högskola. Kurserna har genomförts som uppdragsutbildningar.

Vid Malmö högskola kommer en utvecklad kurs att genomföras som 10-poängskurs från och med 2005. Utbildningen innehåller förutom sex campusförlagda dagar handledning/vägledning tio ggr, dels av erfaren lekpedagog dels av medstudenter.

2.6 Debatt om lekarbete/lek som specialpedagogisk metod

Eftersom leken har central betydelse för barns utveckling är den ett kraftfullt redskap i mötet med barn i behov av särskilt stöd. Föräldrar menar mestadels att leken tillhör den privata sfären (Riddersporre, 2004) och betraktar den som en del av sin relation till barnet. Då andra vuxna i kraft av sin profession gör anspråk på leken som arbetsredskap ställs stora krav på ett respektfullt samarbete mellan de vuxna för att undvika missförstånd och för att en god utveckling skall kunna ske hos barnen. Då företrädare för olika professioner använder leken som arbetsredskap, sker detta inom delvis skilda referensramar. Sistnämnda förhållande blev mycket märkbart i debatten om lekarbete och är ett tungt vägande skäl till att en sådan verksam och hoppningivande metod inte fått ett större erkännande i ny pedagogisk litteratur. Jag beskriver därför kort den debatt, som 1992/93 fördes dels i Lärarnas Tidning (30/92, 33/92) dels i Specialpedagogen (6/92, 1/93).

Debatten initierades i båda tidningarna av Bonnedal och Fredrikson (1992) båda legitimerade psykologer och barnpsykoterapeuter, som framförde som sin åsikt att ”lekarbete var psykoterapi”. De menade att

situationen i sig med en vuxen och ett barn samt ett rum utrustat med leksaker och skapande material kunde sätta igång processer hos barnet vilka pedagogen sedan med sin begränsade utbildning inte kunde hantera (Bonnedal och Fredriksson, 1992).

Ethel Svensson (1992), psykolog och legitimerad barnpsykoterapeut, som deltog i det tidigare nämnda projektet tillsammans med tre speciallärare med lekpedagogutbildning var en av dem som gick i svaromål. Hon framhöll att hon under den tid som hon följt lekpedagogernas arbete inte sett något barn fara illa av lek som metod. Tvärtom hade hon förundrats över att ”så oroliga barn efter en tids lekarbete kunnat koncentrera sig på skolarbetet samt hittat kamrater” (a.a., s. 25). Hon önskade att den resurs som lekarbete utgör i skolan skulle tillvaratas och rekommenderade ett samarbete mellan lekpedagoger och de psykologer som arbetar med barn och familjer.

Eftersom artiklarna för och emot lekarbete fördes dels i ovan nämnda tidningar dels i psykologernas egen facktidskrift blev resultatet en osäkerhet kring användandet av metoden bland såväl rektorer som psykologer och pedagoger runt om i landet.

Debatten upphörde år 1998, då riksdagen behandlat flera motioner beträffande en behörighetsutredning inom psykologi- och psykoterapiområdet med inriktning att förbereda för en psykologlag. Bakgrunden var den oro, som vissa psykologer givit uttryck för, att personer utan reell kompetens arbetade med psykologiska metoder. Bland de motioner som behandlades fanns tre, som även berörde lekarbete. Nämligen So 227 av Barbro Westerholm (fp): Tillsynslag för psykologer, So 266 av Gullan Lindblad och Liselott Wågö (m): Psykologlag, samt So 321 av Torgny Danielsson (s): Förbättrat skydd för personer som söker psykologer. Under månaderna före riksdagens behandling av motionerna, inkom till ovan nämnda fyra motionärer ett rikligt faktamaterial från Föreningen Lekarbetspedagogik och från enskilda lekpedagoger. Motionärerna själva tog också kontakt med flera lekpedagoger. Motionerna behandlades i riksdagen den 4 juni 1998. De synpunkter som framfördes under debatten var att lekarbete inte innebar ett oetiskt användande av psykologiska metoder. Tvärtom framhölls att ledamöterna hade fått kunskaper om att metoden var

seriös och användes av kvalificerade pedagoger. Barbro Westerholm (Riksdagens snabbprotokoll 1997/98:118) framhöll att ”Under behandlingen av propositionen har vi mött människor som har arbetat med verksamheten väldigt seriöst” (a.a., 56).

3 Syfte

Föreliggande undersöknings huvudsyfte är att klarlägga det specialpedagogiska värdet av lekarbete genom att lyfta fram och beskriva erfarenheter av och uppfattningar om barns/elevs utveckling och lärande, kognitivt, emotionellt, socialt, och identitetsmässigt, som kan ha anknytning till lekarbete/lek som specialpedagogisk metod.

Frågeställningar

Frågeställningar jag också vill ha besvarade är i vad mån utbildade lekpedagoger

- erhåller stöd för sin verksamhet i form av t.ex. handledning
- samverkar med föräldrar och olika befattningshavare runt barnen/eleverna samt
- i dagsläget är verksamma som lekpedagoger.

4 Tidigare forskning

Under denna rubrik kommer en del examensarbeten om lekarbete att kortfattat presenteras. Dessutom nämns artiklar om lekarbete.

Jag kommer här också att redovisa en del intryck och yttranden, som jag i egenskap av utbildare i lekarbetsmetoden och handledare av blivande lekpedagoger tagit del av. Då jag redovisar sådan kunskap refererar jag till den som muntlig information.

4.1 Uppsatser, examensarbeten och artiklar

Elfving och Sandén (1992a) har i sitt gemensamma uppsatsarbete om lekarbete valt titeln Att i LEK arbeta med sin utveckling. Undersökningens resultat leder författarna till följande slutsats:

När barn genom lek och skapande verksamhet fått möjlighet att uppleva sig kompetenta, har de lättare att koncentrera sig på skolarbetet. Då barn som varit oroliga och okoncentrerade börjar intressera sig för skolarbetet, får detta positiva konsekvenser för hela klassen (a.a., Abstract).

Borg (2001) konstaterar att barns utveckling på alla plan stimuleras genom lekarbete och att barnets förutsättningar för lärande därigenom ökar. Borg (a.a.) intresserade sig också för vilka anledningar som redovisades, då barn erbjöds lek som specialpedagogisk metod och fann att brister i socialt samspel var det främsta skälet. Det var också inom detta område som de mest positiva effekterna visade sig.

Carlsson och Gustafsson (1998) finner i sin undersökning att lekpedagogerna lyfter fram barnens stärkande av det egna jaget med därpå följande utveckling på det sociala planet och i skolarbetet, som de främsta vinsterna med lekarbete. Carlsson och Gustafsson ifrågasätter

dock att föräldrarna hålls utanför och redovisar att lekpedagogerna de intervjuat ville ha närmare kontakt med föräldrarna, men inte visste hur det skulle gå till eftersom man inte ville "avslöja" barnet. Jag återkommer till denna fråga i min Diskussion.

Eurén, Hellsten, Larsson och Rosmark (1997) konstaterar i sin studie enbart positiva resultat, men framhåller att deras intervjupersoner pekat på problemet med tiden. Tidsbristen lägger hinder i vägen. Arbetsituationen med stora klasser och stora barngrupper omöjliggör ofta att en ur personalgruppen kan gå ifrån den stora barngruppen och arbeta med ett enskilt barn.

Hardeberg (1994) intresserar sig för metoden eftersom den, som han uttrycker det, för många tycks vara minerad mark. Han skrev sin uppsats under den period, då debatten om lekarbete fördes som allra livligast. Hans resultat visar dock tydligt att lekarbete är specialpedagogik och inte en kvasiterapeutisk metod.

Jergefelt (2001) har undersökt huruvida lekpedagogik kan vara lämplig i arbete med barn med språkstörning. Hon är själv utbildad lekpedagog och talpedagog och har i sitt arbete funnit att hon under lekstunderna kan hjälpa barnet att träna sitt språk. Hon använder sig följaktligen av egen variant. Lekarbete får inte innehålla någon undervisning.

Pärsson och Sörlin (2002) har som titel på sin undersökning "Leken som specialpedagogisk resurs" och de har intervjuat såväl utbildare som aktiva lekpedagoger. De är, liksom Carlsson och Gustafsson (1998) tveksamma till att föräldrar inte görs mer delaktiga i lekarbetet. Författarna betonar att lekens ställning måste bevakas och att lek måste få ta plats.

Ringström och Schlyter (1997) riktar i sin studie uppmärksamheten på utagerande och okoncentrerade barn. De menar att dessa barn kommer alltmer på efterkälken eftersom resurser saknas i dagens skola. Deras resultat visar att tidigare "lekoskickliga" barn lärt sig att leka med

andra. De framhåller även att tysta och blyga flickor blivit frimodiga genom lekarbete. Ett annat resultat i deras studie är att överaktiva barn, t.ex. barn med MBD (Minimal Brain Dysfunction) får tillfälle att vila i lekarbetet. MBD-begreppet används inte i den aktuella skoldebatten. Det har ersatts av följande två begrepp; DAMP (Deficits in Attention, Motor control and Perception) och ADHD (Attention Deficit Hyperactivity Disorder).

Sinnermark (2003) fokuserar i sin undersökning barn/elever inom särskolan och frågar sig om även dessa elevers förmåga till samspel och kommunikation påverkas positivt genom barnens deltagande i lekarbete. I sin Sammanfattning skriver Sinnermark att hennes intervjupersoner visar stor samstämmighet i det att de ser positiva förändringar hos barnen i ökandet av antal kamratkontakter, samt i deras förmåga att lyssna, göra överenskommelser, ge uttryck för egna idéer och infall samt i förmågan att uttrycka sig rolltypiskt, d.v.s. i överensstämmelse med rollen.

Tähkäaho (2003) menar att föräldrar till barn som erhåller lekarbete behöver eget stöd och hjälp beträffande hur de skall kunna stödja barnets lek i hemmiljön. Hon skriver också att metodens tydlighet ger lekpedagogerna möjlighet att stimulera barnets utveckling utan att behöva dra slutsatser om de svårigheter som barnet har.

Wiss (1995) redovisar sin egen verksamhet med två pojkar i lekarbete. Förutom pojkarnas positiva utveckling framhåller Wiss att hon själv genom att arbeta med metoden vidgat sin förmåga att se möjligheterna hos varje barn.

Lindberg (2004) är den lekpedagog, som varit med från starten 1976 och tillsammans med Gildebrand och Westman utformat metoden. Hon har en unik förtrogenhet med lekarbete och ett mycket engagerat inifrånperspektiv. Hennes magisteruppsats handlar om tio barn som mist en nära anhörig genom död och som fått hjälp att handskas med sorgens tankar och känslor. Lindberg har själv arbetat med de tio barnen.

I sin inledning påminner Lindberg om Skolverkets bok ”Beredd på det ofattbara” (www.skolverket.se), som handlar om hur skolorna, efter brandkatastrofen i Göteborg, hanterade krisen. Rapporten visar att skolorna hade en nyckelroll i sorgearbetet. I boken slås fast att det är skolans ansvar att ge eleven det extra stöd som han eller hon kan behöva efter en personlig krishändelse. Skolan måste vara flexibel och ordna individuella lösningar (a.a.).

Lindbergs studie har två syften. För det första undersöker hon om lekarbete kan vara till hjälp för barn i sorg och för det andra granskar och analysera hon hur sorgearbetet avspeglade sig i det lekpedagogiska arbetet. Hennes resultat visar att lekarbetet gav stöd åt barnen i deras sorg och att lektillfällena av dem upplevdes som en lättnad och en ljusglimt i den tillvaro, vilken i samband med dödsfallet i familjen upplevdes kaotisk. Lindberg menar att barn har små möjligheter att leva ut sina känslor om de inte har tillgång till låtsaslek i närvaro av en trygg vuxen. Om inte den möjligheten finns, kan bortträngning och förnekande av det farliga som hänt, vara enda vägen att hantera en ny och annorlunda verklighet. Och ett sådant hanterande banar väg för psykisk ohälsa (a.a.).

Fyhr skriver (Lindberg, 2004) att om sorgearbetet inte kommer igång, kan det antas få följder i det fortsatta livet. Den undanträngda sorgen kan visa sig som oförklarliga ångestattacker, tvångshandlingar, rastlöshet, sömnsvårigheter eller depression.

Westman (2003) har under en följd av år, i samarbete med Gildebrand och Lindberg, vidareutvecklat metoden. Hon definierar idag metoden på följande sätt:

Namnet lekarbete anspelar på att barnet i lek arbetar med sin utveckling. Syftet med formen för lekarbete är att barnet skall få tillgång till optimala förhållanden för lekandet; nämligen ostördhet, självbestämmande inom tydliga ramar och en närvarande intresserad vuxen (a.a., s.16).

Westman (a.a.) betonar lekens betydelse för barns behov av att skapa sammanhang i sina upplevelser. Hon anknyter till Stern (2003) som menar att barn har en medfödd strategi, nämligen lekandet, för att

strukturera det som samlats i deras inre landskap. Westman framhåller allvaret i att en del barn inte besitter den kompetens eller har den motivation som utgör grunden för lekandet.

Dessa barn riskerar att gå miste om de möjligheter till utveckling och lärande som leken rymmer. Det är angeläget att de snabbt får stöd.---Det finns ett sätt, nämligen lekarbete. (Westman, 2003, s. 15).

För att metoden skall kunna utvecklas i framtiden behövs en fortgående analys av innehållet i verksamheten, samt av metoden, menar Tähkäaho (2002). Föreliggande rapport är ett sådant bidrag .

4.2 Pedagogens utveckling

De pedagoger som gått utbildningen vittnar ofta om en förändrad syn både på barn och på sig själv (muntlig information, 2004).

Jag visste inte att barn kan klara så mycket på egen hand.

Min förståelse och ödmjukhet har vuxit.

Jag var inte medveten om, hur styrande jag vanligtvis är (a.a.).

Det är främst handledningen som bidrar till förändringen. Under utbildningen spelas tio lektillfällen in på ljudband. Lekpedagogen skriver i sin rapport allt som hon själv sagt under lektillfället och skickar den skrivna rapporten tillsammans med ljudbandet till handledaren. Handledning sker antingen per telefon eller som grupphandledning lokalt och skall äga rum före nästa lektillfälle. I handledningen genomlyses ageranden och yttranden.

Normell (2004) framhåller att känslomässig mognad är en lika viktig del av pedagogers yrkeskompetens som goda ämneskunskaper och en bra pedagogik. Jag menar att utbildningen till lekpedagog i viss

mån kan bidra till att stimulera utvecklingen av pedagogernas känslomässiga kompetens, självkontroll och medkänsla.

4.3 Specialpedagogik

Elevvårdsutredningens betänkande Från dubbla spår till elevhälsa (SOU 2000:19) konstaterar att skolan av idag har ett mycket stort antal oroliga, otrygga, okoncentrerade, aggressiva och splittrade barn. Upp till 20 procent av eleverna beräknas ha problem av den art som här uppräknats.

I regeringens proposition (2001/02:14) med namnet Hälsa, Lärande och trygghet betonas kravet på en mer förebyggande och hälsofrämjande inriktning i det framtida elevhälsoarbetet, som skall utgå från friskfaktorer istället för riskfaktorer. Lek som specialpedagogisk metod/lekarbete kan komma att utgöra en än viktigare del i detta arbete.

I diskussioner om specialpedagogik hamnar debattörer ofta i dilemman (Haug, 1998). De ser att lärandemiljöer måste arrangeras på olika sätt för olika barn, men tar ofta avstånd från differentiering och kompensatoriska åtgärder. Frågor som ställs är: Varför behöver vi specialpedagogik? Vad är det för speciellt med specialpedagogik? Kanske är svaret så enkelt som att barn/elever har olika behov och olika känslighet inför stimuli, inifrån och utifrån. Många barn/elever inom förskola/skola saknar idag den trygghet och ostördhet, som är nödvändig för att en lust att lära skall infinna sig (SOU 1997:8; SOU 1998:31; SOU 1998:66), vilket ofta går hand i hand med att lekutvecklingen kommer igång (Olofsson, 1987; Lillemyr, 2002; Asplund Carlsson, Pramling Samuelsson & Kärrby, 2001; Regeringens proposition 2001/02:14).

Lundgren och Persson (2003) fokuserar barn och unga i någon form av riskzonsproblematik. Som teoretiskt verktyg används Antonovsky (1991) och hans begrepp KASAM. Antonovsky (a.a.) framhåller att för att kunna utvecklas till en frisk och balanserad människa krävs att individen upplever en känsla av sammanhang i sitt liv. Denna känsla benämner Antonovsky med förkortningen KASAM, och den består av tre underbegrepp, nämligen begriplighet, hanterbarhet och

meningsfullhet, begrepp som är tillämpliga som teoretiska verktyg för analys av lekens betydelse, vilket jag återkommer till i avsnitt 10.

Asplund Carlsson, m.fl (2001) betonar de strukturella faktorernas betydelse för barns utveckling och lyfter i sitt arbete fram ICDP (Intervention Child Development Program), programmet där Hundeide (2001) betonar att för de barn, som har de sämsta möjliga yttre förutsättningarna, är några speciella aspekter avgörande för utvecklingen. För att barnet skall kunna utvecklas positivt är det väsentligt att se barnet som en medmänniska som har samma behov av frihet som den vuxne har. Genom denna frihet kan barnet handla utifrån egna initiativ (Asplund Carlsson, m.fl., 2001).

Jag tar upp Hundeides analysbegrepp, eftersom de till stora delar visar på vad som sker i lekarbete. Där Hundeide talar om omsorg talar lekpedagoger om pedagogik. Hundeide menar att tre olika slags dialoger som den vuxne för med barnet, är avgörande för barnets utveckling.

I den emotionella dialogen, utgörs pedagogiken (omsorgen) av en känslomässig bekräftelse i kommunikationen. Värdefulla inslag i denna dialog är att följa barnets initiativ, att skapa en dialog med turtagning och att uttrycka positiva känslor och glädje i relation till barnet.

I den meningsskapande och utvidgande dialogen utgörs pedagogiken (omsorgen) av ett vägledande samspel medan barnet strävar efter att förstå sin omvärld. För att uppnå detta förstående krävs att pedagogen och barnet är riktade mot något gemensamt och att pedagogen kan sätta ord på, beskriva och berätta om det som sker med utgångspunkt i barnets värld.

Genom den reglerande dialogen sätter pedagogen gränser och reglerar barnets beteende. Det gäller att stötta och leda barnet till att utveckla en förmåga till att "leda sig själv".

Rapporten "Tänk långsiktigt!" (Skolverket, Socialstyrelsen och Statens Folkhälsoinstitut, 2004) tar sin utgångspunkt i det faktum att psykisk ohälsa bland barn och ungdomar är ett stort och växande samhällsproblem. Rapporten konstaterar att samhällets generella insatser, däribland förskola/skola är betydelsefulla för den psykiska hälsan hos de unga och att den enskilt mest betydelsefulla faktorn för elevernas resultat är lärarnas kompetens. Att pedagogen har en bred repertoar av

olika undervisningsmetoder, strategier och interaktionsstilar, som anpassas efter enskilda elevers behov, lyfts fram som väsentligt för elevens positiva utveckling. "Tänk långsiktigt!" har som underrubrik "En samhällsekonomisk modell för prioriteringar, som påverkat barns psykiska hälsa."

I rapporten (a.a.) framhålls, att insatser för att förebygga psykisk ohälsa, måste ges tidigt om de skall kunna förhindra mänskligt lidande och stora samhällskostnader.

5 Teoretiska utgångspunkter

I detta kapitel kommer jag dels att kortfattat redogöra för de teoretiker som Gildebrand (1984) utgick från då hon skapade lekarbetsmetoden dels kommer jag att lyfta fram ytterligare några teoretiker, som jag menar kan tillföra lek som specialpedagogisk metod ytterligare förklaringsmöjligheter. Till den första kategorin kan räknas Winnicott (1983, 1993), Erikson (1986), Garvey (1990) och Vygotsky (1980). Till den senare kategorin hör Stern (2003), Antonovsky (1991), Mead (1976) och Berg (1992).

5.1 Leken

Winnicott (1983) menar att leken är en universell företeelse som hör ihop med hälsa. Han betonar att barnet för att kunna leka, måste ha upplevt en pålitlig relation. Winnicott knyter an lekandet till sina studier av övergångsobjekt och deras roll i barnets utveckling. Ett övergångsobjekt är ett föremål, en napp, en nalle, en snuttefilt, som barnet tröstar sig med, när mamma inte är tillgänglig. Detta föremål får representera modern. Föremålet symboliserar mamma, men finns i mellanområdet mellan mamma och barn. Winnicott (a.a.) menar vidare att leken utvecklas i detta mellanområde. Mellanområdet uppstår när barnet differentierar sig själv från modern och kan skilja mellan modern och sig själv. Lek är inte fantasi och inte yttre verklighet utan något mitt emellan, ett lekområde, där barnet har magisk kontroll. Han framhåller att lekandet befördrar utvecklingen samt leder till grupprelationer. Winnicott framhåller att all lek kan fungera som terapi om barn får möjlighet att leka, under förutsättning att en positiv social attityd föreligger.

Erik H. Erikson (1986) intresserar sig för individens hela utveckling upp genom åldrarna och sätter den i relation till kultur och tradition. Erikson menar att jagets egenskaper utvecklas genom kriser, som inträffar under människans åtta åldrar. Hur krisen avlöper har betydelse-

se för den fortsatta utvecklingen. Utgången av den fjärde fasen, latensfasen, har avgörande betydelse för barn i förskoleålder och tidiga skolår, eftersom den sträcker sig över tiden från fem och ett halvt år och fram till 10-11års ålder. Genom denna fas kommer barnet med en känsla av antingen kompetens eller underlägsenhet. Att stödja och hjälpa barnet i sin lekutveckling så att hon/han kan komma in i kamratgruppen har stor betydelse för barnets känsla av kompetens. Innan barn lärt sig att leka med andra leker barnet i ensamhet. En sådan ensamlek beskriver Erikson som en outhärlig skyddshamn för reparationer av illa färdiga känslor, efter stormiga tider på samvarons hav. Men leken med andra ger gemenskap och social utveckling och vuxna måste ibland hjälpa barn in i leken.

Piltz-Maliks och Sjögren Olsson (1998) såg i sin studie att en vän kunde vara räddningen för ett olyckligt barn. De såg också att lekförmågan var avgörande för vänskap.

Både Winnicott och Erikson ser leken som en företeelse som följer med in i vuxen ålder. De ser lekens fortsättning i kulturella upplevelser och konstnärligt skapande. Erikson (1965) håller före att leken är en funktion av jaget och att människan är helt identisk med sitt jag enbart i leken. Människan känner sig som människa bara när hon leker. Leken är för det växande barnet ett sätt att handskas med sina inre konflikter. Barnet skapar i leken modellsituationer där det lär sig att klara av den verklighet, som spelas upp i leken. Genom att experimentera i lek skaffar sig barn herravälde över sig själva och sin omvärld (a.a.).

I den allra första dyaden med en vårdande vuxen lär sig det lilla barnet grunderna för de sociala lekreglerna. Förutom förmågan att skilja på lek och icke-lek, d.v.s. att kunna känna igen leksignalerna, att kunna handla på låtsasplanet, att identifiera ett lektema och hjälpa till att utveckla detta, lär sig barnet att följande tre lekregler måste följas om leken skall ge glädje, nämligen (Garvey, 1990):

- *Samförstånd*, som innebär att barnen är införstådda med vad som skall lekas.
- *Ömsesidighet*, som innebär att barnen lyssnar på varandras förslag och kan rätta sig efter varandra.

- *Turtagande*, som betyder att barnen växelvis har initiativet. Leken har formen av en dialog mellan två, som för tillfället är jämberdiga.

Enligt Vygotsky (1980) är leken den ledande utvecklingskällan, eftersom barnet i leken sträcker sig upp ovanför sin egen reella förmåga.

Inom leken lär sig barnet att handla inom ett kognitivt istället för ett yttre reellt område. I lekandet litar barnet på inre motiv och inte på drivkrafter som kommer från yttre ting. Tingen förlorar sin motive-rande kraft. I leken är det betydelser som styr, betydelser och regler. (a.a.). I leken kan barnet underordna sig de regler som betydelsen kräver. Denna typ av underordnande är för ett barn omöjlig i verkliga livet, men i leken är den möjlig; alltså skapar leken barnets potentiella utvecklingszon. Denna förmåga att genom hela leken hålla kvar de betydelser man från början bestämt sig för, är en förmåga som uppövar koncentrationen. I leken aktiveras koncentrationen och impulsstyrningen minskar. Vygotsky ser den vuxnes viktigaste roll som förebild för det lilla barnet. Barnet vill vara som den vuxne och leken uppstår på grund av ett affektivt och socialt tryck. Barnet vill vara vuxet och vill t.ex. köra bil och i denna spänning mellan att vilja och inte kunna uppstår leken. Leken blir en fantasifull realisering av orealisera-bara önsksningar.

Asplund (1987) skriver om det sociala livets elementära former. Vad är det som gör människan till en social varelse? Hur skall vi lära oss att fungera tillsammans? Genom att leka tillsammans är ett av de svar han ger. Asplund citerar dels Friedrich Schiller som 1915 skrev att människan endast leker när hon i ordets fulla bemärkelse är människa och hon är blott helt människa när hon leker, dels citeras Huizinga som konstaterar att snart sagt alla abstraktioner kan förnekas. Han nämner rättvisa, skönhet, sanning godhet, själen och Gud. Men leken kan man inte förneka. Leken är ett självständigt fenomen. Asplunds definition av att leka blir "att respondera".

5.2 Självet

I leken utvecklas framför allt barnets verbala själv och barnets berättande själv (Stern, 2003). I leken ordnar barnet sina erfarenheter och upplevelser. I leken skapar barnet historien om sig själv. När barnet börjar se sig själv utifrån byggs självbilden upp.

Även i ett tidigare arbete, "Skoldaghem, Ett alternativ för elever i behov av särskilt stöd" (Sandén, 2000) har jag intresserat mig för barns/elevs utveckling av självuppfattning. Där skriver jag i min diskussion att "I den för eleven optimala miljön, där eleven känner trygghet och gemenskap utvecklas jagmedvetandet i positiv riktning" (a.a. s., 150). I föreliggande arbete undersöker jag om lekarbete också kan skapa denna trygghet och gemenskap.

Mead (1969/1976) använde begreppet jagmedvetande för att beskriva den syn individen har på sig själv, sitt utseende, sina gester, ord och handlingar. Taube (1987) ser individens självbegrepp som "en organiserad konstellation av individens inbördes relaterade, värderande tolkningar av olika aspekter av sitt eget jag och av jaget i relation till omgivningen" (a.a. s., 21). Kylén (1982) definierar självuppfattning som individens upplevelse av sig själv och han betonar att dessa upplevelser hör samman med personens känsloliv. Jag kommer i kapitel tio att knyta dessa tankar till diskussionen om barnets emotionella utveckling. Brodin (2000) framhåller att självbilden påverkas av de reaktioner som individen får på sitt beteende och sina handlingar från andra. I dessa beskrivningar finner jag en hög överensstämmelse med vad som avses med Meads (1969/1976) begrepp jagmedvetande.

Lekarbete har som ett av sina viktigaste mål att stärka barnets självförtroende och självkänsla. Därför nämner jag nedan två forskare som ägnat sig åt denna fråga.

Winnicott betonar att allteftersom barnets utveckling framskrider kommer tankarna alltmer att domineras av hur det uppfattas av andra och ett *falskt själv kan skapas*. Normell (2004) skriver att det falska självets främsta uppgift är att skydda mot skam. Orimliga krav från förskola/skola kan få barnet att känna sig som en dålig person och det spontana självet kan då trängas tillbaka. Lek som specialpedagogisk

metod kan hjälpa barnet att få syn på sina egna starka och svaga sidor och så småningom stärka det *sanna självet*.

Läkaren och psykoanalytikern Daniel Stern (2003) beskriver självet utveckling som utvecklingen av de fyra känslorna av själv. Känslan av begynnande själv, som uppträder hos spädbarnet vid 2-3 månaders ålder, följs först av känslan av kärnsjälv sedan av känslan av subjektivt själv och slutligen av känslan av verbalt själv. Utvecklingen av känslorna av själv kopplar Stern till olika, vad han kallar, domäner inom vilka olika slag av relatering utvecklas.

Mead (1976) och Berg (1992) betonar i den interaktionistiska teori som de båda bekänner sig till, att lek och lekande har en grundläggande betydelse för barnets identitetsutveckling. De använder begreppet ”rollövertagande” som betyder att barnet i leken låtsas vara någon annan och får sin första identitet genom att vara den andre och se sig själv.

Rollövertagande är ett begrepp som Mead och Berg använder när det gäller lek. I leken låtsas barnet vara någon annan och får sin första identitet genom att vara den andre och se sig själv.

För att förklara hur identiteten stärks kopplar Mead (1969/1976) samman identitet med minne. Medvetandet uppstår, menar Mead, genom en process, där barnet blir medvetet om sitt beteende först när den vuxne bryter automatiken mellan barnets egen stimulus och respons. Medvetandet om det egna jaget vaknar på samma sätt. Mead kallar det första jagmedvetandet ”I”. När barnet tar den andres relation till sig själv finns ”I”. Just nu (presens) är barnet ett aktivt subjekt, m.a.o. ”I”, det upplevande subjektet. Mead inför sedan begreppet ”me”, för att beteckna den del av jagmedvetandet som sedan tidigare finns i barnets minne.

The "I" reacts to the self which arises through the taking of attitudes of others. Through taking those attitudes we have introduced the "me" and we react to it as an "I" (Mead, 1969, s. 174).

Den del av identiteten som Mead kallar ”me” är ett historiskt jag. Det befinner sig i imperfekt och innefattar minnen. ”Me” kan sägas vara

min totala personhistoria. Bedömningen jag gör av mig själv är i en mening alltid de andras bedömning av mig (Berg, 1975).

Situationer och handlingar som är förlagda till barnets "me" kan återupplevas med hjälp av leken i nuet och därmed tydliggöra självbilden/ jagmedvetandet. Jaget vaknar som ett objekt först genom språket och därefter genom lek och spel (Mead, 1969/1976).

Leken är inte utbytbar. Det går inte att använda något surrogat för leken. Den är oersättlig. Utan lek ingen identitet. Detta hänger samman med lekens bekräftande karaktär. Människan bygger upp en psykisk ryggrad genom att tidigt i livet i lekens form återuppleva viktiga händelser. Individ betyder odelbar, och odelbart blir barnet genom att åter och åter i leken upprepa och bekräfta händelser (Berg, 1992).

Berg (1975) menar att det barn som inte lekt rollekar inte har övat sig att tänka. Ett icke-lekande barn har inte övat sig att se saker och ting ur någon annans perspektiv. För att tänkande skall kunna utvecklas krävs att kunna sätta sig in i hur en annan människa tänker.

Von Wright (2003) anknyter till Meads teori om att organisera sin medvetenhet. Hon framhåller betydelsen av det relationella perspektivet som upprätthåller en undran som gör det möjligt att överskrida de givna omständigheterna. Perspektivtagandet innebär att elevvårdaren kan ana sig till vem eleven kan vara, vilket är vad lekpedagogen gör i lek som metod.

5.3 Hälsan

I likhet med Winnicott (1960/1983) menar Erikson (1965) att lek är den mest naturligt läkande aktivitet som naturen förser oss med. Vidare skriver Erikson att barn med emotionella problem ofta har svårigheter att leka. Barn som är deprimerade, otrygga och aggressiva leker sällan men kan leka ut sina problem om vissa villkor uppfylls, nämligen närvaron av en förstående vuxen i en trygg, icke-moraliserande och icke-tillrättavisande miljö.

I Gustafsson, Lindqvist, Nordenstam & Nordström (1987) hänvisas till Winnicotts tankar om leken som det ständiga beviset på att barnet lever och skapar. Författarna menar, i sin rapport Flyktingbarn i Lycksele, att lek har stor betydelse för flyktingbarn eftersom leken utveck-

lar barnets personlighet. Genom lek ökar barnet undan för undan sin förmåga att ta till sig det som yttervärlden erbjuder och leken kan fungera som ett slags frizon mitt i flyktingskapets kaos. För de barn som saknar ett verbalt språk att uttrycka svåra upplevelser på kan leken vara en god hjälp (a.a.).

Om lekens betydelse som uttrycksmedel för barn i svårigheter skriver Cleve (2000, 2002). Cleve är barnpsykoterapeut och använder leken som arbetsredskap på ett helt annat sätt än lekpedagoger kan göra. Emellertid visar hon, på ett fängslande och övertygande sätt, att leken ibland är det enda möjliga uttryckssättet för ett barn i kris, då det gäller att förstå och handskas med ibland kaotiska upplevelser och känslor.

När det gäller barns/elevs psykiska hälsa framhåller Axline (1989) att goda relationer mellan barnen och pedagogerna har en avgörande betydelse. Goda relationer ingår i det förebyggande arbetet.

Antonovsky (1991) som är medicinsk sociolog, diskuterar i sin bok "Hälsans mysterium" människors motståndskraft mot olika psykosociala påfrestningar. Hans perspektiv är det salutogena, friska, till skillnad från det mer allmänt förekommande patogena perspektivet som tar sin utgångspunkt i faktorer som framkallar sjukdom. Hur kommer det sig att så många människor, som utsätts för stora påfrestningar i livet, ändå förblir friska? Antonovsky menade att människans motståndskraft beror på hennes *känsla av sammanhang*, förkortat "KASAM". I KASAM-begreppet ingår tre komponenter; begriplighet, hanterbarhet och meningsfullhet.

Antonovsky (1991) menar, i likhet med Winnicott (1960/1983), att leken är en universell företeelse som hör ihop med hälsa. Här nedan redogör jag kortfattat för hur jag menar att Antonovskys begrepp är tillämpliga vid beskrivning och analys av lekarbete.

Begriplighet syftar på i vilken utsträckning inre och yttre stimuli upplevs som förnuftsmässigt gripbara "som information som är ordnad, sammanhängande, strukturerad och tydlig snarare än som brus – dvs kaotisk, oordnad, slumpmässig, oväntad, oförklarlig" (Antonovsky, 1991, s. 39).

Genom att ur minnet hämta fram upplevelser och händelser och leka dem, kan barnet i viss utsträckning gå från kaos, oordning, slump och oförklarlighet i sitt tänkande och sina känslor till ordning, sammanhang och struktur.

Hanterbarhet syftar på en upplevelse av att det står resurser till personens förfogande, ”med hjälp av vilka man kan möta de krav som ställs av de stimuli som man bombarderas av” (a.a., s. 40). De resurser som nämns är både sådana som är under personens egen kontroll och sådana som kontrolleras av behöriga andra, t.ex. anhöriga, vänner, Gud, historien.

Lekpedagogen kan vara en av de personer med vars hjälp barnet kan sortera de stimuli som han/hon bombarderas av. Många barn som haft tillgång till lek som metod har vittnat om hur de upplever lektillfällena som resurser till förfogande. Som ett exempel kan jag nämna en elevs förfrågan för en annan elevs räkning.

Vet du Ingrid! Klas (fingerat namn) är jätterädd. Det har brunnit hemma hos honom. Han måste få komma hit och leka.

Meningsfullhet är en motivationskomponent och syftar på att personen har områden i livet som är viktiga för honom/henne och som innebär både kognitivt och emotionellt engagemang.

En pojke i femte klass tyckte väldigt illa om skolan. Ingen förstod honom där, menade han. Ingen brydde sig om honom. Han började få svårt att samla tankarna och störde klasskamraterna en hel del. I lek som metod ingår också skapande verksamhet och för elever som går år 3 eller högre betonar jag att de under lektillfällena kan arbeta med skapande verksamhet. Många barn såväl som vuxna kan känna sig generade inför tanken att de skulle ägna sig åt lek. Man kan ju fråga sig varför. Denna pojke erbjöds att komma en gång i veckan till skapande verksamhet. Föräldrarna tackade ja till erbjudandet och pojken kom, först med viss tvekan. Han påbörjade snart ett byggprojekt. Vecka efter vecka arbetade han med att bygga torn i olika höjd. Mate-

rialet han använde var material från träslöjden. Detta arbete intresserade honom och skolan blev åter en viktig plats att vistas på eftersom han kunde överföra känslan av meningsfullhet till andra lärandeområden.

6 Metod

I föreliggande studie är enkäten (bil 1.) den huvudsakliga undersökningsmetod som använts. Den har riktat sig till i Sverige verksamma lekpedagoger, som är medlemmar i Föreningen Lekarbetspedagogik,

De påståenden gällande barnen/eleverna som ingår i enkäten har ett utvecklingsperspektiv – kognitivt, emotionellt, socialt, och identitetsmässigt. Detta beroende på att den grundläggande teorin bakom lek som specialpedagogisk metod är, att utveckling sker inom just dessa nämnda områden.

Enkäten innehåller också en uppmaning till pedagogerna att med högst 50 egna ord redogöra för metodens värde, varför undersökningen även innehåller kvalitativa data som tolkas via kategorisering (Kvale, 1997).

6.1 Urval

De tillfrågade pedagogerna är samtliga utbildade lekpedagoger och medlemmar i Föreningen Lekarbetspedagogik. Vid föreningens tvådagarskongress i Stockholm i mars månad 2003 utdelades enkäten till där närvarande 50 lekpedagoger. Enkäten besvarades och samlades in under kongressdagarna.

Under april månad skickades 270 enkäter ut till de medlemmar i föreningen för lekarbetspedagogik, som inte deltagit i kongressen. 142 enkäter besvarades. Efter påminnelse besvarades ytterligare 56 enkäter.

Svarsfrekvensen kan betraktas som hög. Av 320 tillfrågade besvarade 248 lekpedagoger enkäten, vilket är 78 procent.

6.2 Analys

Kvantitativa data presenteras med hjälp av frekvenstabeller och faktoranalys, medan kvalitativa data (pedagogerna egna ord) tolkas via kategorisering. Frekvenstabeller har uppställts såväl beträffande barns/elevs utveckling som när det gäller bakgrundsvariabler och frågor om stöd och samverkan.

Vid konstruktionen av enkäten har påståenden formulerats på ett sådant sätt att olika från varandra skilda frågeområden blivit tillgodosedda. Påståenden har ibland formulerats positivt, ibland negativt (Trost, 2000). Då resultaten om barnens/elevens utveckling analyserats har även faktoranalys tagits i anspråk.

Efter att inledningsvis ha undersökt, genom en korrelationsmatris, om korrelationerna är tillräckligt starka för att möjliggöra vidare analys, har för att underlätta förståelsen för datamaterialet en faktoranalys gjorts på de i enkäten ingående 13 variabler som handlar om barnens/elevens utveckling. Anledningen till att tillgripa faktoranalys vid analysen är strävan att finna mönster i form av faktorer, som på ett övergripande sätt kan beskriva materialets struktur (Berglund, 2003). Faktoranalysen åstadkommer en reduktion av mångfalden variabler och möjliggör en bättre överblick av resultaten genom att fokusera på huvuddrag. I föreliggande studie uppstod tre huvudfaktorer, nämligen den kognitiva faktorn, den emotionella faktorn och den sociala faktorn.

Kvalitativa data

Drygt 200 lekpedagoger besvarade frågan ”Varför anser du att lekarbete är en positivt för barn/elever i behov av särskilt stöd?” Flertalet höll sig inom de rekommenderade 50 orden. Efter flera genomläsningar gjordes en kategorisering i sju områden, där det sjunde området handlar om pedagogerna själva. Jag väljer att ta med även dessa uttalanden, eftersom de har betydelse för pedagogernas förhållningssätt och därigenom även för barnens utveckling.

7 Resultat 1

Som framgår av texten ovan är enkäten uppbyggd i tre delar. Mitt resultat inleds med att jag först redovisar mina två underordnade frågeställningar, vilket innebär att respondenterna, varav sex är män och 242 kvinnor, presenteras och frågorna om handledning, stöd och samarbete besvaras samt skälen till att vissa pedagoger inte har möjlighet att för tillfället arbeta med lek som specialpedagogisk metod. Därpå följer resultatet av huvudsyftet med studien, vilket presenteras i ett eget kapitel, kapitel 8, nämligen redogörelsen för de uppfattningar lekpedagogerna har beträffande barns/elevs utveckling och lärande, som kan ha anknytning till att barnen erhållit lek som specialpedagogisk metod/lekarbete.

Eftersom jag räknar med att många lekpedagoger, både de 248 som har besvarat enkäten, och många andra, som jag inte nått med min enkät, kommer att läsa denna rapport, väljer jag att redovisa ett stort antal tabeller i min framställning. Jag menar att det kan vara intressant för lekpedagogerna att få varje enskild fråga noggrant redovisad. Övriga läsare kan, om de så önskar, gå förbi detaljinformationen och i stället koncentrera sig på sammanfattningarna av avsnitt 7.1, 7.2 och 7.3 i kapitel 7 samt sammanfattningarna av avsnitt 8.1, 8.2 och 8.3 samt 8.4 med 8.5 i kapitel 8.

Därefter redogörs i kapitel 9 för resultatet av den kvalitativa undersökningen. I den ombads respondenterna att med högst 50 ord berätta om varför de anser att lekarbete är en positiv åtgärd för barn/elever i behov av särskilt stöd.

7.1 Respondenterna och barnen/eleverna

Samtliga 248 respondenter är eller har varit medlemmar i Föreningen Lekarbetspedagogik, som idag har drygt 300 medlemmar. Långt fler är utbildade i metoden. Lindberg (1999) uppskattar dem till uppemot 700 personer och hur många av dem som idag är aktiva finns det inga

uppgifter om. Lekpedagoger är verksamma i hela landet, från Luleå i norr till Trelleborg i söder, från Rönnäng på Tjörn i väster till Vaxholm i öster. Dessutom finns lekpedagoger på både Öland och Gotland.

Antal yrkesverksamma år

Fråga 37 är den första av åtta bakgrundsfrågor och handlar om hur många år de olika pedagogerna arbetat inom sina respektive yrkesområde. Tabell 7.1 visar svaren.

Tabell 7.1. Antal yrkesverksamma år inom förskola/skola/fritidshem

	Antal pedagoger	Procent
Mindre än fem år	3	1,2
5–10 år	5	2,0
11–20 år	36	14,6
mer än 20 år	202	82,1
Totalt	246	100

(*n*=246)

Som framgår av tabell 7.1 har flertalet lekpedagoger många yrkesverksamma år bakom sig. 82 procent av de 246, som besvarat frågan, har varit yrkesverksamma inom förskola, skola eller fritidshem mer än 20 år.

Verksamma år som lekpedagog

I fråga 37 undrar jag hur många år pedagogen hade varit verksam som lekpedagog. Tabell 7.2 visar resultatet.

Tabell 7.2 Antal verksamma år som lekpedagog

	Antal pedagoger	Procent
Mindre än två år	59	23,9
Mindre än fem år	58	23,5
5–10 år	90	36,4
11–20 år	32	13,0
Mer än 20 år	8	3,2
Totalt	247	100

(n=247)

När det gäller verksamhetstid som lekpedagog, framgår av tabell 7.2 att störst antal pedagoger nämligen 90 (36 procent), arbetat med lek som metod mellan 5 och 10 år. 58 pedagoger (24 procent) har arbetat mindre än fem år och 32 pedagoger (13 procent) har arbetat mellan 11 och 20 år med metoden medan åtta pedagoger (3 procent) har arbetat mer än 20 år. 59 pedagoger (24 procent) har arbetat mindre än två år med lek som metod.

Lekpedagogernas grundutbildning

Fråga 38 ger ett svar på vilken grundutbildning lekpedagogerna har. Tabell 7.3 visar resultatet.

Tabell 7.3. Pedagogernas grundutbildning

	Antal pedagoger	Procent
Barnskötare	9	3,6
Fritidspedagog	7	2,8
Förskollärare	68	27,4
Lågstadielärare	18	7,3
Mellanstadielärare	2	0,8
Grundskollärare	4	1,6
Speciallärare	55	22,2
Talpedagog	5	2,0
Specialpedagog	68	27,4
Ämneslärare	1	0,4
Annan utbildning	11	4,5
Totalt	248	100

(*n*=248)

Som framgår av tabell 7.3 är 68 respondenter (27 procent) förskollärare och lika många specialpedagoger. Antalet speciallärare uppgår till 55 (22 procent). Övriga pedagoger utgör tillsammans 57 personer (23 procent).

Skolform

I fråga 40 vill jag veta inom vilken skolform lekpedagogen arbetar. Tabell 7.4 visar resultatet.

Tabell 7.4 Skolform som pedagogerna arbetar i

	Antal pedagoger	Procent
Förskola	49	20,1
Grundskola	152	62,3
Särskola	26	10,6
Annan skolform	17	7,0
Totalt	244	100

(*n*=244)

Pedagogerna arbetar, som framgår av tabell 4, inom olika skolformer. 154 pedagoger (62 procent) är verksamma inom grundskolan, 49 pedagoger (20 procent) inom förskolan och 26 pedagoger (11 procent)

inom särskolan. Övriga 17 pedagoger (7 procent) arbetar inom ”andra skolformer”, vilket bl.a. kan innebära tjänst på fritidshem eller tjänst som sjukhuslärare.

Antal barn varje vecka

Fråga 41 handlar om hur många barn/elever som pedagogen har i lekarbete varje vecka. Tabell 7.5 visar svaret.

Tabell 7.5. Antal barn/elever som pedagogen i nuläget arbetar med varje vecka

Antal barn	Antal pedagoger	Procent	Summa barn
0	37	16,9	0
1	45	20,5	45
2	76	34,7	152
3	32	14,6	96
4	18	8,2	72
5	6	2,7	30
8	1	0,5	8
10	2	0,9	20
13	1	0,5	13
15	1	0,5	15
Totalt: 219	100		451

Anm. Ovanstående redovisning visar ett stort internt bortfall. 29 pedagoger har inte besvarat frågan.

(n=219)

Tabell 7.5 visar att 219 lekpedagoger av de 248 som besvarat enkäten, varje vecka arbetar med sammanlagt 451 barn, varav 177 pedagoger (71 procent) arbetar med mellan ett och fem barn. 37 pedagoger (15 procent) arbetar i nuläget inte alls med lek som metod, medan fem pedagoger (2 procent) har mellan åtta och femton barn i lek varje vecka.

Antal barn, som pedagogen arbetat med

I fråga 42 vill jag veta hur många barn/elever som lekpedagogen arbetat med under hela sin verksamma tid som lekpedagog. I tabell 7.6 kan resultatet utläsas.

Tabell 7.6. Antal barn/elever som pedagogen arbetat med under hela sin verksamma tid som lekpedagog

Antal barn	Antal pedagoger	Procent	Summa barn
1	7	2,9	7
2	13	5,3	26
3	18	7,4	54
4	14	5,8	56
5	15	6,2	75
6	18	7,4	108
7	10	4,1	70
8	7	2,9	56
9	8	3,3	72
10	20	8,2	200
11	7	2,9	77
12	15	6,2	180
13	7	2,9	91
14	5	2,1	70
15	16	6,6	240
16	3	1,2	48
17	2	0,8	34
18	2	0,8	36
20	10	4,1	200
21	2	0,8	42
23	2	0,8	46
24	1	0,4	24
25	8	3,3	200
26	1	0,4	26
30	11	4,5	330
34	1	0,4	34
35	2	0,8	70
40	2	0,8	80

Antal barn	Antal pedagoger	Procent	Summa barn
48	1	0,4	48
50	6	2,5	300
55	2	0,8	110
60	3	1,2	180
75	1	0,4	75
100	1	0,4	100
576	1	0,4	576
Totalt:	242	100	3941

Summorna är ungefärliga och har beräknats i efterhand (n=242)

242 pedagoger har besvarat frågan. Tillsammans har de arbetat med 3941 barn av vilka 71 procent var pojkar. Om vi räknar fram ett medelvärde visar det 16 barn per pedagog.

Värt att notera är att en ensam pedagog arbetat med 576 barn och ytterligare två andra pedagoger med vardera 100 respektive 75 barn. Detta innebär att tre enskilda pedagoger står för 19 procent av allt lekpedagogikarbete som redovisas i enkäten. Därpå följer

- 28 pedagoger har arbetat med 30–60 barn
- 101 pedagoger har arbetat med 10–26 barn
- 110 pedagoger har arbetat med 1–9 barn.

Uppehåll i eller avslutat arbete med lek som specialpedagogisks metod

Fråga 44 handlar om, ifall lekpedagogerna inte nu arbetar med lek som specialpedagogisk metod, vad som i så fall är skälet till det. Denna fråga fanns endast med i postenkäten. Inte i den enkät som delades ut vid föreningens tvådagars konferens i Stockholm. Tabell 7.7 visar svaren.

Tabell 7.7 Skäl till uppehåll

Skäl till uppehåll	Antal pedagoger
Ny tjänst	30
Resursbrist/tidsbrist	8
Lokalbrist	8
Negativ chef	8
Negativ psykolog	4
Finns inget behov av metoden	3
Pengar till utrustningen saknas	1
Sjukskrivning	3
Pension	8
Annat	3
Totalt	76

(*n*=76)

Av tabell 7.7 framgår att av de 196 pedagoger, som besvarade frågan var det 76 (39 procent), som av olika skäl inte arbetade med metoden, när enkäten besvarades.

Typ av behov hos barnen

Fråga 43 i enkäten handlar om till vilken av fyra olika kategorier de barn hörde, som pedagogerna arbetat med i lek som specialpedagogisk metod. Beträffande dessa kategorier fanns ett visst bortfall, lägst 9 procent och högst 24 procent, vilket eventuellt kan tolkas så att en del av respondenterna inte känt till i vilken kategori barnet ingick. Tabell 7.11 visar en sammanfattning. Svartalternativen är ”ja” eller ”nej”.

Enkätens fråga 43A handlade om huruvida lekpedagogen arbetat med barn/elever i sorg. I tabell 7.7 kan svaret ses.

Tabell 7.7 Antal pedagoger som arbetar med barn i sorg

	Antal pedagoger	Procent
Ja	110	58,2
Nej	79	41,8
Totalt	189	100

(n=189)

Av tabellen framgår att 110 pedagoger (58,2 procent) arbetat med barn/elever i sorg. 79 pedagoger (41,8 procent) har ej arbetat med denna kategori barn.

I fråga 43B vill jag veta om lekpedagogen arbetat med barn/elever som är tysta och tillbakadragna. Svaret redovisas i tabell 7.8.

Tabell 7.8. Antal pedagoger som arbetat med tysta barn/elever

	Antal pedagoger	Procent
Ja	203	91,9
Nej	18	8,1
Totalt	221	100

(n=221)

Av tabell 7.8 framgår att 203 pedagoger (91,9 procent) arbetat med tysta barn/elever medan 18 pedagoger (8,1 procent) inte gjort det.

Fråga 43C handlar om huruvida pedagogen arbetat med utagerande barn/elever i lekarbete. I tabell 7.9 kan svaret ses.

Tabell 7.9 Antal pedagoger som arbetat med utagerande barn/elever

	Antal pedagoger	Procent
Ja	226	98,7
Nej	3	1,3
Totalt	229	100

(n=229)

Tabell 7.9 visar att 226 pedagoger (98,7 procent) arbetat med barn/elever med denna problematik. Endast 3 pedagoger (1,3 procent) svarade nej.

Genom fråga 43D vill jag veta om lekpedagogerna arbetat med barn/elever med invandrabakgrund. Resultatet visas i tabell 7.10.

Tabell 7.10 Antal pedagoger som arbetat med barn med invandrabakgrund

	Antal pedagoger	Procent
Ja	139	68,8
Nej	61	31,2
Totalt	200	100

(n=200)

Av tabell 7.10 framgår att 139 pedagoger (68,8 procent) arbetat med barn/elever med invandrabakgrund medan 61 pedagoger (31,2 procent) ej arbetat med barn/elever inom denna kategori.

Sammanfattning av avsnitt 7.1

Flertalet verksamma lekpedagoger har många års erfarenhet av arbete inom förskola/skola. Mer än 80 procent av pedagogerna har arbetat mer än 20 år inom sina respektive verksamheter. När det gäller verksamhetstid som lekpedagog är de inbördes skillnaderna stora. Många, 117 lekpedagoger (46 procent), har arbetat mindre än 5 år med metoden. En stor grupp på 90 lekpedagoger (37 procent) har arbetat med

metoden mellan 5 och 10 år. 40 lekpedagoger (16 procent) har arbetat med metoden mer än 11 år.

219 pedagoger (87 procent) arbetar varje vecka med sammanlagt 451 barn/elever.

När det gäller lekpedagogernas arbete med barn/elever ur olika kategorier ser resultatet ut som framgår av tabell 7.11.

Tabell 7.11 Antal pedagoger som arbetat med barn ur de fyra kategorierna i procent

	Ja	Nej	Bortfall
Barn i sorg	44	32	24
Tysta barn	81	7	12
Utagerande barn	90	1	9
Barn med invandrabakgrund	56	24	20

Som framgår av tabellen fanns beträffande dessa kategorier ett stort bortfall, lägst 9 procent och högst 24 procent, vilket kan tolkas så att många respondenter inte känt till i barnens bakgrund.

7.2Handledning och stöd

Elva frågor i enkäten handlar om samarbete kring lekarbetsbarn/lekarbets elever och har svarsalternativ i en femgradig skala från "stämmer precis" till "stämmer inte alls". I min redovisning sammanför jag "stämmer precis" och "stämmer ganska bra" och benämner de svaren positiva, medan "stämmer inte alls" och "stämmer ganska dåligt" sammanförs till negativa.

Positiv rektor/skolchef

Fråga 25 gäller rektors inställning till lekarbete. Svaren redovisas i tabell 7.12.

Tabell 7.12 Antal pedagoger med positiv verksamhetschef/rektor

	Stämmer precis	Stämmer ganska bra	Neutral vet ej	Stämmer ganska dåligt	Stämmer inte alls	Totalt:
	158	43	22	10	11	244
%	64,8	17,6	9,0	4,1	4,5	100

(n=244)

När det gäller rektors inställning till lek som specialpedagogisk metod, svarar 201 lekpedagoger (82,4 procent) att deras rektorer är positiva medan 22 personer (9 procent) svarar att de inte vet vilken inställning deras chef har. Återstående 21 pedagoger (8,6 procent) uppger att rektor är negativ.

Stöd av psykolog/skolpsykolog

I fråga 24 behandlas huruvida lekpedagogen har stöd av skolpsykologen i sitt arbete. Svaret finns i tabell 7.13.

Tabell 7.13 Antal pedagoger som får stöd av skolpsykolog

	Stämmer precis	Stämmer ganska bra	Neutral vet ej	Stämmer ganska dåligt	Stämmer inte alls	Totalt:
	79	49	80	13	20	241
%	32,8	20,3	33,2	5,4	8,3	100

(n= 241)

128 lekpedagoger (53,1 procent) av pedagogerna svarar att deras psykolog är positiv till lekarbete, 33 pedagoger (13,7 procent) svarar att psykologen är negativ, medan 80 pedagoger (33,2 procent) av pedagogerna inte vet om deras skolpsykolog är positiv eller negativ.

Handledning av skolpsykolog

I fråga 32 undrar jag om lekpedagogen får handledning av psykolog. Svaret kan utläsas ut tabell 7.14.

Tabell 7.14 Antal pedagoger som får handledning av psykolog

	Stämmer precis	Stämmer ganska bra	Neutral vet ej	Stämmer ganska dåligt	Stämmer inte alls	Totalt:
	48	20	10	21	142	241
%	19,9	8,3	4,1	8,7	58,9	100

(*n* = 241)

Av tabell 7.14 framgår att 68 pedagoger (28,2 procent) erhåller handledning av psykolog. 10 pedagoger (4,1 procent) vet ej medan 163 pedagoger (67,6 procent) svarar att de ej erhåller handledning av psykolog.

Stöd från andra lekpedagoger

Fråga 31 gäller stöd från andra lekpedagoger i arbetet med lek som metod. Svaret framgår av tabell 7.15.

Tabell 7.15 Antal pedagoger som ingår i lekpedagoggrupp

	Stämmer precis	Stämmer ganska bra	Neutral vet ej	Stämmer ganska dåligt	Stämmer inte alls	Totalt:
	60	42	8	29	106	245
%	24,5	17,1	3,3	11,8	43,3	100

(*n* = 245)

Av tabell 7.15 framgår att 102 lekpedagoger (41,6 procent) ingår i en sådan grupp. 8 personer (3,3 procent) vet ej medan 135 pedagoger (55,1 procent) inte ingår i en sådan grupp.

Handledning av erfaren lekpedagog

I fråga 33 vill jag veta om lekpedagogen får handledning av erfaren lekpedagog. Svaret kan utläsas i tabell 7.16

Tabell 7.16. Antal pedagoger som får handledning av erfaren lekpedagog

	Stämmer precis	Stämmer ganska bra	Neutral vet ej	Stämmer ganska dåligt	Stämmer inte alls	Totalt:
	24	23	12	19	166	244
%	9,8	9,4	4,9	7,8	68,0	100

(n=244)

Tabell 7.16 visar att 47 pedagoger (19,2 procent) erhåller handledning. 12 pedagoger (4,9 procent) vet ej, medan 185 pedagoger (75,8 procent) inte erhåller handledning av erfaren lekpedagog.

Ytterligare lekpedagoger på den egna arbetsplatsen

Fråga 34 gäller om det finns ytterligare lekpedagoger på lekpedagogens förskola/skola. I tabell 7.17 kan resultatet ses.

Tabell 7.17. Antal pedagoger som har flera lekpedagoger på sin förskola/skola

	Stämmer precis	Stämmer ganska bra	Neutral vet ej	Stämmer ganska dåligt	Stämmer inte alls	Totalt:
	95	4	4	0	142	245
%	38,8	1,6	1,6	0	58,0	100

(n=245)

Av tabell 7.17 framgår att 99 pedagoger (40,4 procent) på sin förskola/skola även har ytterligare lekpedagoger. 4 pedagoger (1,6 procent) känner inte till om det förhåller sig så, medan 142 pedagoger (58 procent) svarar att det, förutom dem själva, inte finns någon mer lekpedagog på deras förskola/skola.

Sammanfattning av avsnitt 7.2

När det gäller stöd och handledning i utövandet av lek som specialpedagogisk metod/lekarbete visar det sig att flertalet lekpedagoger har stöd av sin rektor och att ungefär hälften av dem har stöd av sin skolpsykolog. Drygt en fjärdedel av lekpedagogerna erhåller handledning av psykolog., vilket jag menar är positivt. Emellertid bör denna handledning rätteligen benämnas konsultation, eftersom de flesta skolpsykologer saknar utbildning i lek som metod. Icke desto mindre visar förhållandet att gamla motsättningar alltmer ger vika för samarbete. Dock måste noteras att 14 procent av lekpedagogerna har en negativt inställd skolpsykolog, vilket visar att ytterligare ansträngningar krävs i uppbyggande av samarbete mellan de två grupperna; psykologer och lekpedagoger.

Beträffande stöd från andra lekpedagoger framgår att färre än hälften av lekpedagogerna ingår i en sådan grupp (41 procent) och dessa finns på den förskola/skola där de själva arbetar.

En femtedel av lekpedagogerna får handledning av erfaren lekpedagog.

7.3 Samarbete kring barn/elever

För att uppnå goda resultat i arbetet med barnens utveckling är samarbete med föräldrar/vårdnadshavare och olika befattningshavare inom förskola/skola nödvändigt.

Föräldrarna

Två frågor handlar om föräldrarnas delaktighet i barnens lekarbete. I fråga 26 undrar jag om lekpedagogerna brukar träffa och samtala med barnets/elevens föräldrar/vårdnadshavare. Resultatet utläses i tabell 7.18

Samtal med föräldrar/vårdnadshavare

Tabell 7.18. Antal pedagoger som har samtal med barnens/elevernas föräldrar

	Stämmer precis	Stämmer ganska bra	Neutral vet ej	Stämmer ganska dåligt	Stämmer inte alls	Totalt:
	157	59	3	20	5	244
%	64,3	24,2	1,2	8,2	2,0	100

(n=244)

Av tabell 7.18 framgår att 216 lekpedagoger (88,5 procent) har samtal med föräldrarna/vårdnadshavarna i anslutning till att barnet/eleven går i lekarbete. Tre pedagoger vet ej, medan 25 pedagoger (10,2 procent) inte har samtal med barnens/elevernas föräldrar/vårdnadshavare.

Föräldrabesök i lekrummet

Fråga 27 handlar om huruvida lekpedagogen inbjuder barnets/elevens föräldrar/vårdnadshavare till lekrummet i samband med att ställning skall tas till om barnet/eleven skall gå i lekarbete. I tabell 7.19 kan svaret utläsas.

Tabell 7.19. Antal pedagoger som inbjuder barnens/eleverna föräldrar till lekrummet

	Stämmer precis	Stämmer ganska bra	Neutral vet ej	Stämmer ganska dåligt	Stämmer inte alls	Totalt:
	121	60	6	34	23	244
%	49,6	24,6	2,5	13,9	9,4	100

(n=244)

Tabell 7.19 visar att 181 lekpedagoger (74,2 procent) inbjuder föräldrar/vårdnadshavare till lekrummet, när barnet skall börja i lekarbete. Sex pedagoger (2,5 procent) är osäkra och skriver "vet ej", medan så många som 57 pedagoger (23,3 procent) avstår från en sådan inbjudan.

Skolhälsovården/elevhälsan

Genom fråga 28 vill jag ta reda på om lekpedagogen samarbetar med elevhälsan kring de barn/elever som har lekarbete. I tabell 7.20 kan svaret utläsas.

Tabell 7.20. Antal pedagoger som samarbetar med skolhälsovården

	Stämmer precis	Stämmer ganska bra	Neutral vet ej	Stämmer ganska dåligt	Stämmer inte alls	Totalt:
	93	47	21	26	53	240
%	38,8	19,6	8,8	10,8	22,1	100

(n=240)

Av tabell 7.20 framgår att 140 lekpedagoger (58,4 procent) samarbetar med skolhälsovården. 21 pedagoger (8,8 procent) är osäkra på om benämningen samarbete är den rätta, medan 79 pedagoger (32,9 procent) inte samarbetar med skolhälsovården.

Barnkonferens/elevvårdskonferens

Fråga 30 handlar om ifall lekpedagogen kallas till elevvårdskonferenser/barnkonferenser, som behandlar barn/elever som har lekarbete. Tabell 7.21 visar svaren.

Tabell 7.21. Antal pedagoger som kallas till barn konferenser/elevvårdskonferenser

	Stämmer precis	Stämmer ganska bra	Neutral vet ej	Stämmer ganska dåligt	Stämmer inte alls	Totalt:
	107	48	28	28	32	243
%	44,0	19,8	11,5	11,5	13,2	100

(n=243)

Tabell 7.21 visar att 155 lekpedagoger (63,8 procent) kallas till barnkonferenser/elevvårdskonferenser som rör de barn/elever de har i lek- arbete. 28 pedagoger (11,5 procent) har svarat "vet ej", kanske bero-

ende på att de har ett annat slag av organisation. 60 pedagoger (24,7 procent) kallas ej.

Kollegors inställning

Genom fråga 29 vill jag undersöka vilken inställning lekpedagogens kollegor har till lekarbete. Svaret kan utläsas i tabell 7.22.

Tabell 7.22 Lekpedagogernas kollegor har en positiv inställning till lekarbete

	Stämmer precis	Stämmer ganska bra	Neutral vet ej	Stämmer ganska dåligt	Stämmer inte alls	Totalt:
	123	106	8	7	1	245
%	50,2	43,3	3,3	2,9	0,4	100

(n= 245)

Som framgår av tabell 7.22 uppger 229 pedagoger (93,5 procent) av lekpedagogerna att deras kollegor är positiva till lekarbete. 8 pedagoger (3,3 procent) vet ej och lika många uppger att deras kollegor har en negativ inställning.

Sammanfattning av avsnitt 7.3

I avsnittet har behandlats föräldrars/vårdnadshavares delaktighet i arbetet med lek som specialpedagogisk metod/lekarbete och också det samarbete som kan förekomma med skolhälsovården. Avslutningsvis togs frågan om kollegors inställning upp.

Flertalet lekpedagoger (86 procent) har samtalskontakt med föräldrar/vårdnadshavare och cirka tre fjärdedelar av pedagogerna inbjuder dem till lekrummet, när barnet skall börja i lekarbete.

Med avseende på skolhälsovården kan konstateras att drygt hälften (56 procent) av lekpedagogerna samarbetar med den. Till barnkonferenser/elevvårdskonferenser kallas något fler (62 procent).

En majoritet av lekpedagogernas kollegor (92 procent) är positiva till lek som metod.

8 Resultat 2 - Barnens utveckling

Frågorna om lekpedagogernas uppfattningar om barns utveckling och lärande genom lekarbete kan delas in i fem olika områden

1. 13 frågor handlar specifikt om barnens utveckling inom de områden, där lek som metod anses särskilt positiv, nämligen det kognitiva, sociala och emotionella området samt utvecklingen av självkänslan.
2. Två frågor handlar om barnens inställning till själva lektimmarna.
3. Fem frågor handlar om allmän positiv utveckling för elever med vissa preciserade svårigheter:
  - läs- och skrivsvårigheter
  - autism
  - begåvningshandikapp
  - ADHD och
  - Rörelsehinder
4. En fråga handlar specifikt om invandrabarns/flyktingbarns allsidiga utveckling
5. En fråga slutligen handlar om den grupp eller klass som barnet tillhör.

8.1 Barnens utveckling inom tretton variabler

För att underlätta förståelsen av datamaterialet har en faktoranalys gjorts på de i enkäten ingående 13 variabler som handlar om barnens/elevernas utveckling. I föreliggande undersökning framträder genom faktoranalysen tre faktorer, som jag benämner

- kognitiv faktor
- emotionell faktor och
- social faktor.

Inledningsvis presenteras här resultatet för var och en av de tretton frågeställningar, som handlar om barnens/elevernas utveckling med anknytning till att de gått i lekarbete. Först presenteras de sex variabler som utgör den kognitiva faktorn, därpå följer de fyra som utgör den emotionella faktorn och slutligen de tre som tillsammans bildar den sociala faktorn.

8.1.1 Den kognitiva faktorns variabler

Denna faktor består av sex variabler, där ökad koncentrationsförmåga har den starkaste laddningen.

Koncentrationsförmåga

Enkätens fråga 7 handlar om huruvida lekarbete bidrar till ökad koncentrationsförmåga hos barn/elever. I tabell 8.1 kan resultatet utläsas.

Tabell 8.1 Antal pedagoger som menar att lekarbete bidrar till utveckling av ökad koncentrationsförmåga hos barn/elever

	Stämmer precis	Stämmer ganska bra	Neutral vet ej	Stämmer ganska dåligt	Stämmer inte alls	Totalt:
	124	111	11	0	1	247
%	50,2	44,9	4,5	0	0,4	100

(n=247)

Av de 247 pedagoger som har besvarat frågan menar 235 (95,1 procent) att "Lekarbete bidrar till utveckling av ökad koncentrationsförmåga hos barn/elever" genom att de valt alternativen "Stämmer precis" (124 pedagoger) eller "stämmer ganska bra" (111 pedagoger). Endast 11 pedagoger (4,5 procent) "vet ej" medan en pedagog "inte alls" instämmer i påståendet.

Planering av handlingar

I fråga 20 vill jag veta om lekarbete bidrar till att barn/elever får ökad förmåga att planera och styra sina handlingar. I tabell 8.2 kan resultatet utläsas.

Tabell 8.2 Antal pedagoger som menar att lekarbete bidrar till att barn får ökad förmåga att planera och styra sina handlingar

	Stämmer precis	Stämmer ganska bra	Neutral vet ej	Stämmer ganska dåligt	Stämmer inte alls	Totalt:
	119	107	14	2	3	245
%	48,6	43,7	5,7	0,8	1,2	100

(n=245)

Som framgår av tabell 8.2 menar 226 pedagoger (92,3 procent) att lek som metod har en positiv effekt när det gäller att uppnå ökad förmåga att planera och styra sina handlingar. Fem pedagoger (2 procent) ger ett negativt svar, medan fjorton (5,7 procent) förhåller sig neutrala.

Struktur i tänkandet

Fråga 3 i enkäten handlar om att skapa struktur i tänkandet. Resultatet kan utläsas i tabell 8.3.

Tabell 8.3 Antal pedagoger som menar att lekarbete hjälper barn att skapa struktur i sitt tänkande

	Stämmer precis	Stämmer ganska bra	Neutral vet ej	Stämmer ganska dåligt	Stämmer inte alls	Totalt:
	115	122	9	1	1	248
%	46,4	49,2	3,6	0,4	0,4	100

(n=248)

Som framgår av tabell 8.3 menar 237 pedagoger (95,6 procent) att barn/elever utvecklas positivt när det gäller struktur i tänkandet medan nio (3,6 procent) inte vet och två (0,8 procent) menar att en sådan positiv utveckling inte sker.

Gränsen mellan lek och icke-lek

Genom fråga 9 vill jag undersöka om pedagogerna menar att barn/elever genom lekarbete lär sig gränsen mellan lek och icke-lek. I tabell 8.4 kan svaret utläsas.

Tabell 8.4 *Antal pedagoger som menar att barn genom lekarbete lär sig gränsen mellan lek och icke-lek*

	Stämmer precis	Stämmer ganska bra	Neutral vet ej	Stämmer ganska dåligt	Stämmer inte alls	Totalt:
	110	102	33	2	0	247
%	44,5	41,3	13,4	0,8	0	100

(n=247)

Tabell 8.4 visar att 212 lekpedagoger (85,8 procent) menar att barn/elever genom lekarbete kan lära sig gränsen mellan lek och icke-lek. Två pedagoger (0,8 procent) menar att det inte alls förhåller sig så, medan 33 (14,2 procent) inte vet.

Bättre självkontroll

I fråga 14 frågar jag om lekarbete hjälper barn/elever till en bättre självkontroll. Svaren kan utläsas i tabell 8.5.

Tabell 8.5. *Antal pedagoger som menar att lekarbete hjälper barn till bättre självkontroll*

	Stämmer precis	Stämmer ganska bra	Neutral vet ej	Stämmer ganska dåligt	Stämmer inte alls	Totalt:
	120	113	9	4	0	246
%	48,8	45,9	3,7	1,6	0	100

(n=246)

Som framgår av tabell 8.5 menar 233 lekpedagoger (94,7 procent) att barn/elever genom lekarbete utvecklar en bättre självkontroll. Fyra pedagoger (1,6 procent) menar att så inte alls är fallet, medan nio (3,7 procent) inte vet.

Utvecklad språkförmåga

Fråga 8 handlar om huruvida lekarbete bidrar till utvecklad språkförmåga hos barn/elever. Tabell 8.6 innehåller svaren.

Tabell 8.6 Antal pedagoger som menar att lekarbete hjälper barn/elever till en utvecklad språkförmåga

	Stämmer precis	Stämmer ganska bra	Neutral vet ej	Stämmer ganska dåligt	Stämmer inte alls	Totalt:
	121	93	23	6	4	247
%	49,0	37,7	9,3	2,4	1,6	100

(n=247)

Tabell 8.6 visar att 214 pedagoger (86,7 procent) menar att lek som metod bidrar till att utveckla språkförmågan hos barnen/eleverna. Tio pedagoger (4 procent) delar inte den uppfattningen och 23 lekpedagoger (9,3 procent) vet inte.

8.1.2 Den emotionella faktorns variabler

Denna faktor består av fyra variabler med starkast laddning i ”mer positiv självkänsla.”

Mer positiv självkänsla

Fråga 15 i enkäten handlar om huruvida lekarbete utvecklar en positiv självkänsla hos barn/elever. Svaren står att läsa i tabell 8.7.

Tabell 8.7. Antal pedagoger som menar att lekarbete utvecklar en positiv självuppfattning hos barn/elever

	Stämmer precis	Stämmer ganska bra	Neutral vet ej	Stämmer ganska dåligt	Stämmer inte alls	Totalt:
	169	68	2	3	4	246
%	68,7	27,6	0,8	1,2	1,6	100

(n=246)

Tabell 8.7 visar att 237 pedagoger (96,3 procent) menar att en positiv självkänsla utvecklas genom lekarbete. Sju pedagoger (2,8 procent) håller inte med om detta och två (0,8 procent) vet inte.

Allmänt psykiskt välbefinnande

Genom fråga 18 vill jag veta om lekarbete påverkar det allmänna psykiska välbefinnandet hos barn/elever. I tabell 8.8 kan svaren utläsas.

Tabell 8.8 *Antal pedagoger som menar att lekarbete påverkar det allmänna psykiska välbefinnandet hos barn/elever*

	Stämmer precis	Stämmer ganska bra	Neutral vet ej	Stämmer ganska dåligt	Stämmer inte alls	Totalt:
	158	83	5	0	0	246
%	64,2	33,7	2,0	0	0	100

(n=246)

Tabell 8.8 visar att 241 lekpedagoger (97,9 procent) menar att lekarbete påverkar det allmänna psykiska välbefinnandet hos barn/elever. Fem (2 procent) vet ej. Ingen avvisar påståendet.

Förståelse av egna upplevelser

I fråga 19 vill jag veta om barn/ungdomar genom lekarbete får hjälp att skapa mening och struktur i sina upplevelser. Tabell 8.9 visar svaren.

Tabell 8.9 Antal pedagoger som menar att lekarbete hjälper barn/elever att skapa mening och struktur i sina upplevelser

	Stämmer precis	Stämmer ganska bra	Neutral vet ej	Stämmer ganska dåligt	Stämmer inte alls	Totalt:
	169	64	10	3	0	246
%	68,7	26,0	4,1	1,2	0	100

(n=246)

Av tabell 8.9 framgår att 233 lekpedagoger (94,7 procent) menar att barn/elever genom lekarbete får hjälp att skapa mening och struktur i sina upplevelser. Tio lekpedagoger (4,1 procent) vet ej och tre (1,2 procent) är negativa till påståendet.

Stimulerad känslomässig utveckling

Fråga 13 handlar om huruvida lekarbete kan stimulera barns/elevs känslomässiga utveckling. Svaren finns i tabell 8.10

Tabell 8.10 Antal pedagoger som menar att barn/elever stimuleras i sin känslomässiga utveckling genom lekarbete

	Stämmer precis	Stämmer ganska bra	Neutral vet ej	Stämmer ganska dåligt	Stämmer inte alls	Totalt:
	136	96	11	3	1	247
%	55,1	38,9	4,5	1,2	0,4	100

(n=247)

Av tabell 8.10 framgår att 232 lekpedagoger (94 procent) menar att barn/elever stimuleras i sin känslomässiga utveckling genom lekarbete. 11 pedagoger (4,5 procent) vet ej och 4 pedagoger (1,6 procent) menar att påståendet inte stämmer.

8.1.3 Den sociala faktorns variabler

Faktorn består av tre variabler, där ”ökad förmåga att lösa konflikter” har den starkaste laddningen.

Förmåga att lösa konflikter

I fråga 2 vill jag veta om lekarbete hjälper barn/elever att lösa konflikter. I tabell 8.11 kan svaret utläsas.

Tabell 8.11. Antal pedagoger som menar att lekarbete hjälper barn/elever att lösa konflikter

	Stämmer precis	Stämmer ganska bra	Neutral vet ej	Stämmer ganska dåligt	Stämmer inte alls	Totalt:
	77	108	49	8	2	244
%	31,6	44,3	20,1	3,3	0,8	100

(n=244)

Av tabell 8.11 framgår att 185 pedagoger (75,9 procent) menar att lekarbete är till hjälp när det gäller barns/elevs förmåga att lösa konflikter. 49 pedagoger (20,1 procent) vet ej, medan 10 pedagoger (4,1 procent) avvisar den tanken.

Leker och samarbetar bättre

Fråga 4 handlar om huruvida barn/elever klarar av att leka och samarbeta bättre sedan de gått i lekarbete. I tabell 8.12 kan svaren utläsas.

Tabell 8.12. Antal pedagoger som menar att barn/elever leker och samarbetar på ett bättre sätt sedan de gått i lekarbete

	Stämmer precis	Stämmer ganska bra	Neutral vet ej	Stämmer ganska dåligt	Stämmer inte alls	Totalt:
	121	113	12	0	2	248
%	48,8	45,6	4,8	0	0,8	100

(n=248)

Av tabell 8.12 framgår att 234 lekpedagoger (94,4 procent) menar att barn/elever klarar lek och samarbete bättre sedan de haft lekarbete. Tolv (4,8 procent) är tveksamma medan två (0,8 procent) menar att det inte förhåller sig så.

Ökad empatisk förmåga

Fråga 5 i enkäten handlar om huruvida lekarbete bidrar till utveckling av barns/elevs empatiska förmåga. I tabell 8.13 kan svaret utläsas.

Tabell 8.13 Antal pedagoger som menar att lekarbete bidrar till att barns/elevs empatiska förmåga utvecklas

	Stämmer precis	Stämmer ganska bra	Neutral vet ej	Stämmer ganska dåligt	Stämmer inte alls	Totalt:
	120	108	19	1	0	248
%	48,4	43,5	7,7	0,4	0	100

(n=248)

Tabell 8.13 visar att 228 lekpedagoger (91,9 procent) instämmer i påståendet att lekarbete bidrar till utveckling av barns/elevs empatiska förmåga. 19 pedagoger (7,7 procent) är tveksamma och en pedagog (0,4 procent) instämmer inte alls.

8.1.4 Faktorladdningar i de tretton variablerna

Tabellen på nästa sida visar de standardiserade faktorladdningar som åstadkommit genom bearbetning i SPSS-program.

Tabell 8.14 Standardiserade faktorladdningar gällande tretton observerade variabler. Barns/elevers utveckling genom lekarbete

Observerade Variabler	Faktorer och deras laddningar		
	Kognitiv faktor	Emotionell faktor	Social faktor
Ökad koncentrationsförmåga	,726		
Planering av handlingar	,656		
Struktur i tänkandet	,652		
Förstå gränsen mellan lek och icke-lek	,640		
Bättre självkontroll	,472	(,395)	(,308)
Ökad språkförmåga	,375	(,309)	
Mer positiv självkänsla		,773	
Allmänt psykiskt välbefinnande		,751	
Mening och struktur i upplevelser	(,521)	,549	
Den känslomässiga utvecklingen stimulerad		,519	(,510)
Ökad förmåga att lösa konflikter			,735
Lekar och samarbetar bättre			,693
Ökad empatisk förmåga	(,301)		,692

Vid en jämförelse mellan de olika medelvärdena inom faktorerna framgår att skillnaderna, enligt pedagogernas uppfattningar, är ringa. Således är medelvärdet för de sex variablerna inom den kognitiva faktorn 4,4, för de fyra variablerna inom den emotionella faktor 4,6 och för de tre variablerna inom den sociala faktorn 4,3. Detta innebär att pedagogerna menar att lekarbetets betydelse är lika stor inom de tre områdena., kognitiv, emotionell och social utveckling.

Sammanfattning av avsnitt 8.1

Genom en faktoranalys framträdde, som tidigare redogjorts för, ett mönster i form av tre faktorer, som jag benämner kognitiv faktor, emotionell faktor och social faktor.

Den kognitiva faktorn

Som framgår av tabellen ovan utgörs den kognitiva faktorn av sex variabler, där ökad koncentrationsförmåga har den starkaste laddningen och ökad språkförmåga den svagaste.

Övriga variabler inom den kognitiva faktorn är

- ökad förmåga att planera och styra sina handlingar
- bättre struktur i tänkandet
- ökad kunskap om gränsen mellan lek och icke-lek samt
- bättre självkontroll.

Jag kan notera att bättre självkontroll har kopplingar till båda de övriga faktorerna medan ökad språkförmåga har en viss laddning i den emotionella faktorn.

Den emotionella faktorn

Tabellen ovan visar att den faktor, som jag benämner den emotionella, utgörs av fyra variabler, nämligen mer positiv självkänsla, allmänt psykiskt välbefinnande, mening och struktur i upplevelser samt stimulerad känslomässig utveckling. Mer positiv självkänsla är den variabel som har den starkaste laddningen.

Mening och struktur i upplevelser har en koppling till den kognitiva faktorn medan stimulerad känslomässig utveckling har en viss laddning i den sociala.

Den sociala faktorn

De variabler, som bildar den sociala faktorn, är ökad förmåga att lösa konflikter, bättre förmåga till lek och samarbete samt ökad empatisk förmåga med starkast laddning i ökad förmåga att lösa konflikter.

Variabeln ökad empatisk förmåga har även en viss laddning i den kognitiva faktorn.

Slutligen kan konstateras beträffande de tre faktorerna att de förklarar över femtio procent av den totala variansen. Den kognitiva faktorn har det största förklaringsvärdet, nämligen drygt 35 procent.

Det förhållandet att vissa variabler förekommer i två, eller som framgår av tabellen, i tre faktorer, visar på det samband som finns mellan kognition, känsla och social samspelsförmåga.

8.2 Barnens känslomässiga inställning till lekarbete

Följande två påståenden handlar om barnens/elevernas känslöstämning före och efter lektillfällena.

Ser fram emot

Genom fråga 1 vill jag veta vilken uppfattning lekpedagogen har om huruvida barnet/eleven ser fram emot lekarestillfällena. Svaren framgår av tabell 8.15.

Tabell 8.15 Antal pedagoger som menar att barn/elever ser fram emot lekarestillfällena

	Stämmer precis	Stämmer ganska bra	Neutral vet ej	Stämmer ganska dåligt	Stämmer inte alls	Totalt:
	216	28	3	0	0	247
%	87,4	11,3	1,2	0	0	100

(n=247)

Av tabell 8.15 kan utläsas att 244 pedagoger (98,7 procent) anser att barnen/eleverna ser fram emot lektillfällena. Tre pedagoger (1,2 procent) vet ej, medan inte någon avvisar påståendet.

Korttidseffekt

Fråga 6 handlar om i vilken känslöstämning barnen/eleverna befinner sig, direkt efter lektillfället, enligt de pedagoger som de då möter.

Tabell 8.16 Antal pedagoger som menar att barnen/eleverna efter lekarbetet är stimulerade och glada

	Stämmer precis	Stämmer ganska bra	Neutral vet ej	Stämmer ganska dåligt	Stämmer inte alls	Totalt:
	120	109	13	3	0	245
%	49	44,5	5,3	1,2	0	100

(n=245)

Tabell 8.16 visar att 239 pedagoger (93,5 procent) menar att känslöstämningen är positiv. Tretton pedagoger (5,3 procent) vet ej och tre (1,2 procent) menar att känslöstämningen inte är glad och stimulerad.

Sammanfattning av avsnitt 8.2

Avsnittet har behandlat barns/elevs känslomässiga inställning till lekarbete. Nästa alla lekpedagoger (98,7 procent) menar att barnen/eleverna ser fram emot, längtar efter, lektillfällena.

Något färre, nämligen 93,5 procent av lekpedagogerna skriver att barnen/eleverna befinner sig i en positiv känslöstämning efter lektillfällena.

8.3 Allmän utveckling för barn/elever inom vissa specificerade områden

Under denna rubrik presenteras resultat inom fem olika områden

Barn med läs- och skrivsvårigheter

I fråga 10 efterfrågas vilken effekt lekarbete har för barn/elever med läs- och skrivsvårigheter. Tabell 8.17 visar svaren.

Tabell 8.17 *Antal pedagoger som menar att barn/elever med läs- och skrivsvårigheter utvecklas positivt genom lekarbete*

	Stämmer precis	Stämmer ganska bra	Neutral vet ej	Stämmer ganska dåligt	Stämmer inte alls	Totalt:
	40	86	119	1	0	246
%	16,3	35,0	48,4	0,4	0	100

(n=246)

Som framgår av tabell 8.17 håller 126 pedagoger (51,3 procent) före att lekarbete bidrar till en positiv utveckling för dessa barn/elever. 119 pedagoger (48,4 procent) vet ej och en pedagog (0,4 procent) avvisar påståendet.

Barn med autism

Fråga 11 handlar om positiv utveckling för barn/elever med autism. Svaren framgår av tabell 8.18.

Tabell 8.18. Antal pedagoger som menar att lekarbete bidrar till positiv utveckling hos barn med autism

	Stämmer precis	Stämmer ganska bra	Neutral vet ej	Stämmer ganska dåligt	Stämmer inte alls	Totalt:
	30	41	169	1	5	246
%	12,2	16,7	68,7	0,4	2,0	100

(n=246)

Som framgår av tabell 8.18 är osäkerheten stor hos pedagogerna. 169 pedagoger (68,7 procent) svarar att de inte vet om lekarbete bidrar till en positiv utveckling hos barn med autism. 71 pedagoger (28,9 procent) påstår att lekarbete är positivt för dessa barn, medan sex (2,4 procent) förnekar att så skulle vara fallet.

Barn med begåvningshandikapp

Fråga 12 handlar om ifall barn med begåvningshandikapp utvecklas positivt genom lekarbete. Svaren kan utläsas i tabell 8.19.

Tabell 8.19. Antal pedagoger som menar att barn/elever med begåvningshandikapp utvecklas positivt genom lekarbete

	Stämmer precis	Stämmer ganska bra	Neutral vet ej	Stämmer ganska dåligt	Stämmer inte alls	Totalt:
	50	74	121	0	1	246
%	20,3	30,1	49,2	0	0,4	100

(n=246)

Som framgår av tabell 8.19 är pedagogerna tveksamma. 121 pedagoger (48 procent) svarar att de inte vet om lek som metod är bra för barn/elever med begåvningshandikapp, medan 124 pedagoger (50,4 procent) svarar att det är så. En pedagog (0,4 procent) tillbakavisar påståendet.

Barn med DAMP/ADHD

Genom fråga 21 vill jag veta om lekarbete kan hjälpa barn/elever med DAMP/ADHD till en positiv utveckling. I tabell 8.20 kan svaren utläsas.

Tabell 8.20. Antal pedagoger som menar att barn/elever med DAMP/ADHD utvecklas positivt genom lekarbete

	Stämmer precis	Stämmer ganska bra	Neutral vet ej	Stämmer ganska dåligt	Stämmer inte alls	Totalt:
	66	70	107	1	2	246
%	26,8	28,5	43,5	0,4	0,8	100

(n=246)

Av tabellen framgår att 143 pedagoger (55,3 procent) påstår att metoden får barnen att utvecklas positivt. 107 pedagoger (43,5 procent) vet ej medan tre pedagoger (1,2 procent) förhåller sig avvisande till påståendet.

Barn/elever med rörelsehinder

Fråga 22 handlar om rörelsehindrade barns/elevs utveckling genom lekarbete. I tabell 8.21 utläses svaren.

Tabell 8.21. Antal pedagoger som menar att lekarbete hjälper barn/elever med rörelsehinder till en positiv utveckling

	Stämmer precis	Stämmer ganska bra	Neutral vet ej	Stämmer ganska dåligt	Stämmer inte alls	Totalt:
	47	29	165	2	2	245
%	19,2	11,8	67,3	0,8	0,8	100

(n=245)

Som framgår av tabell 8.21 är tveksamheten när det gäller barn med rörelsehinder ungefär lika stor som beträffande barn med autism. Skä-

let är troligen att pedagogerna saknar erfarenhet av dessa barn. 76 pedagoger (31 procent) är positiva. 165 pedagoger (67,3 procent) vet ej och 4 (1,6 procent) tillbakavisar påståendet.

Sammanfattning av avsnitt 8.3

I avsnittet har behandlats barns/elevs utveckling inom fem specificerade områden.

Resultatet visar att cirka hälften av lekpedagogerna menar att lek-
arbete har en positiv inverkan för barn/elever med

- läs- och skrivsvårigheter
- DAMP/ADHD och
- Begåvningshandikapp

Medan ungefär lika många skriver att de inte vet.

Beträffande barn/elever med autism eller rörelsehinder svarar många (68 procent resp 66 procent) att de inte vet, vilket är förklarligt med tanke att relativt få lekpedagoger har erfarenhet inom dessa områden.

Cirka en fjärdedel av lekpedagogerna menar dock att lekarbete har en positiv inverkan på utvecklingen för såväl barn/elever med autism som för dem med rörelsehinder.

8.4 Barn med flyktingbakgrund

Fråga 16 i enkäten handlar om flyktingbarns allsidiga utveckling. Tabell 8.22 visar svaren.

Tabell 8.22. Antal pedagoger som menar att lekarbete är av särskilt stor betydelse för flyktingbarns allsidiga utveckling

	97	59	90	0	0	246
%	39,4	24,0	36,6	0	0	100

(n=246)

Av tabell 8.22 framgår att 156 pedagoger (63,4 procent) instämmer i påståendet. 90 pedagoger (36,6 procent) skriver vet ej medan ingen är negativ.

8.5 Klassen eller gruppen

Genom fråga 17 vill jag veta hur pedagogerna förhåller sig till påståendet att gruppen/klassen runt barnet/eleven med känslomässiga svårigheter och/eller beteendestörningar påverkas positivt av att barnet/eleven får lekarbete. Svaren kan utläsas i tabell 8.23.

Tabell 8.23. Antal pedagoger som menar att när barn/elever med känslomässiga svårigheter och/eller beteendestörningar deltar i lekarbete får detta positiva konsekvenser för hela barngruppen/klassen

	Stämmer precis	Stämmer ganska bra	Neutral vet ej	Stämmer ganska dåligt	Stämmer inte alls	Totalt:
	104	115	27	0	0	246
%	42,3	46,7	11,0	0	0	100

(n=246)

Som framgår av tabell 8.23 har många pedagoger vetskap om positiva konsekvenser för gruppen/klassen. 219 pedagoger (89 procent) svarar att en positiv utveckling i barngrupp och/eller klass skett. 27 pedagoger (11 procent) vet ej medan inte någon tillbakavisar påståendet.

Sammanfattning av avsnitt 8.4 och 8.5

Beträffande flyktingbarns allsidiga utveckling menar drygt tre femtedelar av lekpedagogerna att lekarbete har en positiv inverkan på barnens/elevernas utveckling.

I fråga om positiva konsekvenser för hela barngruppen/klassen menar det stora flertalet lekpedagoger (88 procent) att sådana positiva konsekvenser uppstår.

9 Lekpedagogernas egna ord

Drygt 200 lekpedagoger besvarade frågan ”Varför anser du att lekarbete är en positiv metod för barn/elever i behov av särskilt stöd?” Flerparten höll sig inom de rekommenderade 50 orden. Efter flera genomläsningar gjordes en kategorisering i sju områden, där det sjunde området handlar om pedagogerna själva. Jag väljer att ta med även dessa uttalanden, eftersom de har betydelse för pedagogernas förhållningsätt och därigenom även för barnens utveckling.

- 1 Trygghet och struktur
- 2 Glädje och välbefinnande
- 3 Självkänsla
- 4 Bearbetning och frigörelse
- 5 Kamratrelationer
- 6 Språkutveckling
- 7 Pedagogens utveckling.

9.1 Trygghet och struktur

Ett stort antal pedagoger skriver om hur barnen njuter av att under lektillfället få vara ensamma med en vuxen, att få ha en alldeles egen vuxen person för sig själv och en vuxen som under lektillfället ger barnet sin fulla uppmärksamhet. Barnen får en lugn och avstressande stund utan krav.

Lektillfället upplevs som en fristad för barnet och den tydliga strukturen i tid och rum är en stark bidragande orsak till barnens upplevelse av lugn, menar lekpedagogerna.

Lekstunden är ostörd, trygg och förutsägbar. Särskilt för ”gränslösa” barn är strukturen välgörande.

Många barn, som får lek som metod, upplever till viss del förskolan, men i synnerhet skolan, som svårförståelig och ibland rentav kaotisk. En lugn stund som bryter av den vanliga verksamheten eller skolarbetet, ger barnen möjlighet att hitta sig själva, ”att knyta ihop sig”.

Barnen är stilla med sig själva under lektillfället. Kanske är det enda tillfället under veckan när de är det. Barnen tycker om ensamheten och tystnaden. Barnen får leka och arbeta i lugn och ro och känner trygghet.

Vad som framkommer i pedagogernas egna formuleringar är också hur den ram som lektillfällena har, för många barn, tycks ge rytm och struktur åt hela veckan.

Stunden är förutsägbar. Alltid samma; samma tid, samma plats, samma material, samma pedagog.

Efter en tid, som varierar från barn till barn, på mellan fyra och tio gånger, klarar de flesta barn att hålla en leksekvens över tid. De kan själva initiera ett lektema; påbörja det, genomföra det och avsluta det.

Särskilt de utagerande barnen får genom lekarbetet uppleva både en helt ny och annorlunda miljö och ett helt annorlunda bemötande än de vanligtvis får känna på.

För utagerande barn är lekarbetet veckans höjdpunkt, då de slipper negativa omdömen och konflikter. Lekarbetet blir en trygg andhämtningspaus eftersom inga värderingar görs.

Impulsstyrda barn vilar under leken. I vanliga fall tycks de drivas av en inre oro att ständigt armbåga sig fram. Pedagogerna berättar att även mycket ”lekovana” barn så småningom kommer igång att leka,

då de börjar lita på att pedagogisk lek verkligen är en prestationsbefriad verksamhet helt utan facit.

9.2 Glädje och välbefinnande

Pedagogerna berättar hur barnen känner sig utvalda på ett mycket positivt sätt, när de får komma till lekarbetet.

Barnen blir förvånade och glada över att de får vara som de är!

Barnen leker i frihet och självbestämmande. Leken och den vuxnes intresse gör barnen gladare och skolbarnen klarar av skolarbetet bättre.

Några pedagoger betonar att lekarbete bygger på ett salutogent synsätt, som jag skrivit om i teorikapitlet. I lek som specialpedagogisk metod/lekarbete är utgångspunkten barnets egna resurser, barnens friska sidor.

Leken bidrar till hopp och livsglädje och lusten till leken gör barnet allmänt gladare.

Några pedagoger lyfter fram lekens betydelse för barn med prestationsångest. Barn som i många sammanhang känner en press på sig att vara främst och bäst går i leken ner i varv.

Att många barn i dag har en svår och splittrad situation är något som lyfts fram av flera pedagoger. I stor utsträckning är det också just till dem som metoden riktar sig. Pedagogerna menar att lekarbete är

...en stund av glädje för många barn vars tillvaro är mörk och tung.

Barnen upplever i leken rekreation och hoppfullhet.

Barnen får något att längta efter. De längtar efter lektillfällena, eftersom de inte kan misslyckas i leken och många barn får en mer positiv inställning till skolan och skolarbetet genom lekarbetet.

9.3 Självkänsla

Att barnens självkänsla ökar är alla pedagoger ense om. Flera påpekar hur barnen trivs i en situation där de inte blir tillrättavisade och där ingen dömer dem. Genom att de inte värderas växer de och genom stödet i leken får barnen en röd tråd i sitt tänkande. Upplevelsen av att, genom egna beslut och handlingar, påverka vad som sker i lekrummet, upplevs mycket positivt av barnen.

Att få göra det som man själv vill, utan att andra barn lägger sig i.

Leken och bekräftelsen från pedagogerna ökar barnens självinsikt och självförtroende. När barnen upptäcker att de inte manipuleras, kan de i lugn och ro göra val och ta ansvar för det de gör.

Successivt växer tilltron till den egna förmågan, som utvecklas, och barnen blir medvetna om vad de kan.

Barnen upptäcker i leken både sin styrka och sin svaghet.

Genom att barnen utvecklar sin egen inneboende önskan att skapa sammanhang går de också stärkta från varje lektillfälle. Känslan av att duga stimulerar dem att börja planera leken från gång till gång. Kraft och initiativförmåga som annars aldrig kommer fram, visas fram i leken, vilket ger dem möjlighet att också lyckas i skolan.

Barnen slipper att konkurrera med någon annan, när de är ensamma med pedagogen och eftersom

...de får vara de som de verkligen är så hittar de sig själva.

Barnens idéer duger och förkastas inte, vilket medför att de känner sig utvalda. För barn med dåligt självförtroende är det en god sak att uppleva att

...det finns någon som bara lyssnar på mig!"

Barnen får en ökad självständighet och de mognar socialt. Flera pedagoger gör gällande att lekarbete är bra för de tysta barnen.

De tysta barnen börjar prata efter mellan åtta och tjugo gånger.

9.4 Bearbetning och frigörelse

Bearbetning är i stor utsträckning en kognitiv process, vilket jag kommer att närmare utveckla i diskussionskapitlet. Pedagogerna menar att barnen genom denna process får hjälp att förstå upplevelser, som tidigare titt sig svårförståeliga. Genom leken får barn, i både inre och yttre kaos, bättre ordning på sina tankar.

Lekarbete frigör barnets egna resurser till läkning, utvecklande och växande.

Lekpedagogerna framhåller att barn kan råka ut för känslomässiga blockeringar, som skapar hinder för deras utveckling. En sådan blockering kan vara en rädsla för någonting konkret eller en mer obestämd rädsla. I leken kan barnen på ett tryggt sätt bearbeta sin oro. Pedagogerna menar att lekarbete hjälper barnet ur blockeringar så att utvecklingen kan komma igång igen. Leken är förlösande.

Barnet får möjlighet att bearbeta sådant som hämmar deras koncentration.

Lekpedagogerna är eniga i sin uppfattning att metoden hjälper barnen att lösa inre konflikter.

Om barnet inte kan uttrycka sig i tal eller skrift är lekarbete till god hjälp.

9.5 Kamratrelationer

Vanligt är att barn som har lekarbete får högre status i barngruppen och klassen. De känner själva att de blivit utvalda till någonting positivt, som också deras kamrater vill komma i åtnjutande av, men kanske inte får. I lek som metod tränar barnen på lekens regler så att de kan fungera bättre med andra.

Under lektillfällena upplever barnen trygghet i att inte bli sedda av andra barn. De kan öva upp sin lekförmåga i trygghet med en vuxen och tillåts leka på en "yngre" nivå.

Lekarbete för ett enskilt barn startar ofta positiva cirklar i hela barngruppen. Visserligen blir barnet avskilt från de andra i gruppen, vilket en del vuxna befarat skulle vara en negativ upplevelse, men i lekens anda känns ensamheten med en vuxen som något positivt.

Barnen i lekarbete mår verkligen bra, vilket kamraterna märker och då vill de också komma till lekpedagogen.

9.6 Språkutveckling

Ett stort antal pedagoger skriver om hur de sett att lek som metod varit positivt för barnens språkutveckling.

Metoden är bra för barn som håller på att lära sig det svenska språket eftersom pedagogen sätter ord på det som barnet gör.

Att invandrabarn för språkets skull, behöver mer lekarbete med struktur och bekräftelser påpekas av flera pedagoger.

Lekarbete är bra för barn i invandrarklasser. De får språk genom pedagogens bekräftelser.

9.7 Pedagogens egen utveckling

Pedagogerna berättar hur de genom att arbeta med metoden fått ökad respekt för barns egen förmåga samt blivit uppmärksammade på sin egen roll i samspelet med barn

Jag har ofta med mig lekpedagogens förhållningssätt i arbetet med barn över huvud taget.

Många menar att fler barns och pedagogers utveckling kunnat stimuleras, om de som utbildats till lekpedagoger, fått en större del av sin tjänst till lekarbete. Flera pedagoger säger sig vara medvetna om det försämrade ekonomiska läget i kommunerna, som för en del av dem inneburit att deras chefer bekostat deras utbildning, men att de sedan inte har funnits ekonomiskt utrymme till att låta en pedagog arbeta med endast ett barn under mer än enstaka timmar. En pedagog uttrycker sig så här:

Det finns mycket infruset kompetenskapital ute i kommunerna.

Att det är lärorikt på flera olika plan att arbeta med lekarbete framhålls.

Jag lär mig lika mycket som barnen under en lekarbetsperiod. Om barnet, om lek, om vad som sker i lekarbetet, både ifråga om återkommande skeenden och nya.

10 Diskussion

Det övergripande syftet med min studie var att undersöka det pedagogiska värdet av lekarbete/lek som specialpedagogisk metod. Övriga frågeställningar som jag ville ha besvarade var i vilken utsträckning pedagogerna får stöd och handledning av chefer och skolpsykologer, hur samarbetet med föräldrarna ser ut, vilka barn pedagogerna arbetar med och i vilken utsträckning de olika lekpedagogerna har möjlighet att inom sina tjänster arbeta med metoden.

I diskussionskapitlet sammanförs kvantitativa och kvalitativa data. På samma sätt som i resultatkapitlet inleder jag med de underordnade frågeställningarna.

10.1 Respondenterna och metoden

Jag håller med Welén (2003) om att pedagoger på förskolor och skolor under senare år har fått ökade kunskaper om lekens betydelse för barns utveckling, men vill ändå framhålla att för en del barn/elever räcker inte de ordinarie insatserna, utan något mer behövs. Många barn/elever har behov av lek som specialpedagogisk metod. Med tanke på dem kan det beklagas att utbildade lekpedagoger dels går vidare till högre tjänster dels saknar utrymme för lekarbete i sina befintliga tjänster. Endast 182 pedagoger (73 procent) av dem, som tillfrågats i enkäten, arbetar idag med lek som metod.

Flera lekpedagoger har övergått till annan tjänst och av vad som framkommer i svaren har flera gått vidare till föreståndartjänster, biträdande rektorstjänster och rektorstjänster. Detta resultat kan tolkas positivt i så måtto att dessa pedagoger har en kunskap om lekens betydelse för barns utveckling och därför möjligen ombesörjer att deras personal i sin tur får utbildning i lekarbete/lek som specialpedagogisk metod.

Att så få som fyra pedagoger gör uppehåll i arbetet med metoden på grund av att de har en negativt inställd psykolog, får betraktas som

positivt med tanke på det angrepp som tidigare riktats mot metoden från psykologhåll, nämligen av Bonnedal och Fredriksson (1992a, 1992b). Inte endast negativt tänkande och ett värnande om revirgränser från psykologhåll, utan även en oro för barns bästa, beroende av ofullständiga kunskaper om vad lekarbete är, har genom åren inneburit att många barn gått miste om den hjälp som lek som metod kunnat ge dem.

I avsnitt 2.6 skrev jag om hur ifrågasättandet av metoden upphörde 1998 efter riksdagsdebatten om hur personer utan reell kompetens arbetade med psykologiska metoder. Den genomlysning som då gjordes visade entydigt att lekarbete är en seriös verksamhet (Riksdagens snabbprotokoll 1997/98 :118).

Outnyttjad kompetens

En av pedagogerna uttrycker i den kvalitativa undersökningen att det är beklagligt att se att en hel del lekpedagogisk kompetens ligger outnyttjad. Jag menar att kompetensen är outnyttjad inte enbart beroende på att lekpedagoger av olika skäl inte arbetar med metoden, utan även på att de som använder sig av metoden, i regel endast arbetar med ett fåtal elever, vilket framgår av tabell 7.5. Problemet är oftast bristande resurser, ekonomiskt och personellt. Eftersom organisationen inom förskola/skola idag är så nedbantad som den är, kan det innebära problem för övrig personal om en personal lämnar gruppen för att arbeta med endast ett barn. Dessutom eftersträvar den skolpolitiska viljan att barn/elever skall lära sig tillsammans i grupp. Tyvärr bortses då från det problemet att barnen/eleverna för att kunna fungera i grupp, inledningsvis eller momentant kan behöva en verksamhet där de får arbeta avskilt tillsammans med en bekräftande vuxen. Hela gruppen och klassen får sedan glädje av detta har det visat sig, vilket också framgår av mitt resultat som redovisats i avsnitt 8.5.

När lekpedagogerna uttalar sig om sin nya kompetens framhåller de bl.a. att de genom utbildningen till lekpedagoger och i arbetet med metoden på ett särskilt sätt börjat uppmärksamma sin egen roll i samspelen med barn/elever. De menar att de lär sig lika mycket som barnen/eleverna gör. De får också stor respekt för den kompetens de finner hos varje barn/elev som får uttrycka sig på sitt eget sätt. Den kän-

lomässiga mognad, som Normell (2004) lyfter fram som viktig i pedagogens yrkeskompetens, kan enligt min mening i stor utsträckning ske, genom utövandet av lek som metod.

Specialpedagogik och omsorg

I avsnitt 4.3 skriver jag om de likheter jag funnit mellan Hundeides (2001) begrepp och de begrepp som karakteriserar lek som specialpedagogisk metod. Hundeide skriver, beträffande de barn som har de sämsta möjliga yttre förutsättningarna, att några aspekter är särskilt viktiga för dessa barns positiva utveckling. Jag menar att de aspekterna ingår som betydelsefulla delar i lek som metod. Hundeide talar visserligen om omsorg, vilket inte är det begrepp som vi använder inom den svenska förskolan eller skolan. Men som jag tidigare undersökt och beskrivit (Elfving & Sandén, 1992) finns det många beröringspunkter mellan specialpedagogik och barnpsykoterapi, där den senare kan sägas arbeta med omvårdnad/omsorg.

Lek som specialpedagogisk metod/lekarbete kan betraktas som en omsorgspedagogik i det att de tre dialogerna (Hundeide, 2001) finns närvarande i arbetet med barnen/eleverna (se mitt avsnitt 4.3). Lekpedagogen följer barnets/elevens initiativ, sätter ord på det som sker med utgångspunkt från barnet samt sätter gränser mellan lek och icke-lek.

Asplund Carlsson, m.fl. (2001) framhåller att för att barnet skall kunna utvecklas positivt är det nödvändigt att barnet blir sett som medmänniska. Detta sker i lek som metod och barnet upplever där den frihet som ger möjlighet att handla utifrån egna initiativ.

I en artikel om utmaningen i ett relationellt perspektiv framhåller von Wright (2003) att konkreta mellanmänniska relationer måste vara utgångspunkten om vi vill förstå människors handlingar och interaktionsprocesser. I lek som specialpedagogisk metod finner barnet/eleven själv lösningen. Lösningen kan endast återfinnas i samförståndet, i relationen och bekräftas efteråt, skriver von Wright (a.a.) och barnet/eleven blir då Någon.

Lek i förskola och skola?

Lillemyr (2002) efterlyser någonting som faktisk redan finns, när han skriver att lek skulle kunna vara en specialpedagogisk åtgärd i förskola och skola. Vid ett personligt möte med Lillemyr (2003) framkom att han visst hört talas om "lekarbete", men att han inte kunde försona sig med själva namnet på metoden.

Jag menar att det vore mycket beklagligt om namnet på verksamheten blir den stöttesten, som för många barn/elever, stänger ingången till "det särskilda psykiska område i människans inre som medger ett skapande förhållningssätt till världen" (Crafoord i Folkman och Svedin, 2003).

Utbildningen

Inom lärarutbildningarna i vårt land undervisas endast i undantagsfall i metoder. Som jag ser det borde utbildningen i lekarbete/lek som specialpedagogisk metod finnas som fristående kurs vid de specialpedagogiska påbyggnadsutbildningarna eller kanske ingå som en valbar del i den reguljära specialpedagogutbildningen.

10.2Handledning och stöd

Eftersom utbildningarna i lek som metod hitintills bedrivits som uppdragsutbildningar är rektors inställning avgörande. Som framgår av min undersökning har de tillfrågade lekpedagogerna positivt inställda chefer. På grund av den under Tidigare Forskning beskrivna debatten om lekarbete, som förekommit i pedagogisk och psykologisk press, har periodvis förekommit en tveksamhet från skolpsykologer, vilket är helt förståeligt med tanke på den debatt som förts och också med tanke på att resultatet av riksdagsmotionerna inte kommit till allmän kännedom. Det stöd som lekpedagoger idag får från sina skolpsykologer är av stor betydelse när det gäller att framgångsrikt arbeta med lek som specialpedagogisk metod.

Jag skrev ovan att endast fyra lekpedagoger (tabell 7.7) gör uppehåll i arbetet med metoden på grund av att de har en negativt inställd skolpsykolog.

När det däremot gäller om skolpsykologen ger stöd åt lekpedagogen i arbetet med metoden är siffrorna inte fullt lika positiva. Endast hälften uppger att de har stöd från sin psykolog. Vad jag emellertid ser som mycket positivt är att så många som en fjärdedel av lekpedagogerna erhåller någon form av vägledning från psykolog. Jag menar att ett samarbete mellan lekpedagoger och psykologer är eftersträvänsvärt. Med tanke på att många barn och unga befinner sig i en riskzon (Lundgren & Persson, 2003) ser jag det som viktigt att nya samarbetsformer prövas. Det projekt som jag arbetade i 1989-1992 "Nya samarbetsformer mellan psykologer inom barnpsykiatri och specialpedagoger i skolan" ledde till många positiva resultat. Liknande projekt har genomförts på andra ställen runt om i landet.

I likhet med Lundgren och Persson (a.a.) menar jag att ett salutogent perspektiv måste prägla arbetet med barn och unga. Som mitt resultat visar kan lekarbete vara ett sätt att arbeta salutogent.

10.3 Samarbete med föräldrar

Föräldrarna/vårdnadshavarna är de viktigaste personerna i barnens/elevernas liv. När barnen kommer hem och berättar om sina lekar och upplevelser hos lekpedagogen, kan föräldrarna känna sig utslutna, vilket inte gagnar någon. Det är viktigt med ett nära och öppet samarbete. En del föräldrar kan förhålla sig avvaktande till lek som specialpedagogisk metod, eftersom de betraktar leken som tillhörande den privata sfären (Riddersporre, 2004). Förskola/skola är en offentlig, kommunal verksamhet. Hur nära får pedagogerna komma barnens/elevernas privata sfärer? Normell (2004) skriver att pedagogen kan få rollen som anknytningsperson för vissa barn/elever, som av olika skäl upplever otrygghet och osäkerhet. Att personal på våra förskolor/skolor ikläder sig en sådan roll är ett tecken på att pedagoger först och främst är medmänniskor (Asplund Carlsson, m.fl., 2001).

Tähkaho (2002) menar att det behövs ett tydligare samarbete mellan lekpedagoger- pedagoger och föräldrar för att ytterligare stödja

barnets utveckling. ”Föräldrarna behöver få stöd hur de skall kunna understödja barnet i hemmiljön” (Tähkäaho, 2003, s. 45). Jag instämmer i det resonemanget. Av vikt är att föräldrar/vårdnadshavare får komma med barnet/eleven till lekrummet i samband med att barnet skall börja i lek som metod och vara med där en stund, så att de åtminstone till viss del kan bli förtrogna med lekpedagogen, rummet, materialet och metoden. Enligt mitt resultat har de flesta lekpedagoger (86 procent) någon form av samtalskontakt och flertalet föräldrar/vårdnadshavare (72 procent) inbjuds till lekrummet. Jag menar att kontakterna bör utvecklas och formaliseras. Varje förskola/skola kan skapa sin egen modell, men samarbete med föräldrar/vårdnadshavare måste bli regel.

10.4 Den kognitiva faktorn – självet – hälsan

Resultatet visar genom faktoranalysen att den kognitiva faktorn har det största förklaringsvärdet.

I lek som specialpedagogisk metod sätter lekpedagogen ord på barnets/elevens lekhandlingar och stimulerar därmed förutom lekförstågan även barnets tänkande och språk. Barnet tänker bättre med ett bättre språk, vilket sker när symbolerna har blivit signifikanta (Mead, 1976).

För att göra barnet/eleven medveten om sig själv krävs mycket seende och bekräftande av signifikanta andra, d.v.s. av de mest betydelsefulla personerna i barnets liv, vårdarna, i regel föräldrarna. Som nämndes ovan kan alla pedagoger få en sådan roll i barns/elevs liv men när det gäller lekpedagogen bidrager metoden till seendet och bekräftandet. Den vuxne bryter in och uppmärksammar barnet på sig själv och på sina lekhandlingar.

Många forskare skriver om lekens betydelse för den kognitiva utvecklingen. Ayres (1988) menar att en stor fördel med lek är att den består av anpassade, d.v.s. meningsfulla och målinriktade reaktioner, som barnet tycker om. ”Ett barn som lär sig organisera sin lek har större förutsättningar att organisera skolarbetet och fungera väl som vuxen” (a.a., s. 17).

Under de 15 år jag arbetat som lekpedagog har jag sett otaliga bevis på ovanstående. När barnet befinner sig i det som Olofsson (1987) kallar lekens medvetandetillstånd förmår det mycket, som det annars inte klarar. Vygotsky (1980) menar att det är av stor vikt att barn bereds möjligheter att leka, för i leken befinner sig barnet alltid över sin medelålder, över sitt dagliga beteende både kognitivt och moraliskt och det som barnet förmår i leken idag, förmår det senare i det dagliga livet. ”I leken är det som om barnet vore ett huvud högre än sig själv” (a.a., s. 196). Genom leken och bekräftelserna lär sig barnet/eleven att reflektera, att sortera bland upplevelser och tankar, vilket får en positiv inverkan på begåvningsutvecklingen. Ett barn som kan leka skapar lätt sina egna inre bilder. Föreställningsförmågan aktiveras och utvecklas genom lek och stimulerar kreativitet och divergent tänkande.

Divergent tänkande har visat sig vara korrelerat med lekfullhet, med spontanitet kroppsligt, socialt och tankemässigt samt med glädje och humor (Olofsson, 1987, s. 112).

I min studie uttalar sig lekpedagoger om att metoden lämpar sig mycket bra för barn/elever som håller på att lära sig svenska språket

10.5 Den emotionella faktorn – självet – hälsan

Lekpedagogerna berättar med sina egna ord om hur barnen känner sig trygga under lektillfället och hur de upplever en känsla av kompetens. Erikson (1986) betonar i sin liscykelteori att barn kan komma ut ur latensperioden, (ålder fem och ett halvt år till tolv år) med, i motpolerna, antingen en känsla av kompetens eller en känsla av underlägsenhet. Gildebrand (1984) framhöll att genom lekarbete kunde känslan av kompetens uppnås. Kompetenskänslan och tryggheten i lek som metod bidrar till att barnen känner större säkerhet och glädje. För barn/elever som känt sig olyckliga och utanför i förskola och skola har lektillfällena också varit en motivationsfaktor (Antonovsky, 1991). Många av oss som arbetat med lek som metod genom åren har förvånat oss över den stora glädje som barnen/eleverna visat över att få

komma till lektillfällena. Hur barnen kan hejda lekpedagogen på skolgården för att säga, "Nu ses vi snart igen!" eller "Om två dagar kommer jag till dig." Det är alldeles uppenbart att en del barn har mycket stort behov av att vara ensamma med en vuxen och där själva välja aktivitet och få bekräftelse på det de gör. Vi har glömt bort detta, när vi talat och skrivit om gruppens betydelse. Jag menar också att grupp-tillhörighet är viktig och varje lekpedagog ser fram emot den stund, när barnen/eleverna skall säga att de vill vara kvar i gruppen eller klassen. Men för att de skall kunna klara det behöver en del av dem först stärkas i ensamhet med en vuxen.

Jag kan emellertid tänka mig att utveckla metoden i olika varianter, där en variant skulle innebära att lekpedagogen också, då barnet börjat förstå lekreglerna och leksignalerna (Garvey, 1990), bjuder in andra barn till lektillfällena.

Självets utveckling har betydelse såväl för den känslomässiga utvecklingen som för barnets/elevens känsla av hälsa och välbefinnande. Stern (1991) diskuterar framväxandet av känslorna av själv. Den fjärde domänen, det verbala själv, utvecklade Stern till en fortsättning i ett berättande själv. Genom lek som metod, menar jag, att detta berättande själv utvecklas och stärks. Barnen/eleverna får genom leken stöd för sina berättelser. De blir i allt mer ökande grad berättande personer i takt med att de efter en tid i lek som metod utvecklar lekteman mer och mer sammanhängande och över längre tid.

Som framgår av mitt resultat, har lekpedagogerna inte alltid kännedom om vilken orsak det finns till att lek som specialpedagogisk metod, beslutats som åtgärd för barnet/eleven. Dock är det så, att åtskilliga (44 procent) har arbetat med barn i sorg. Lekpedagogerna uttrycker att många barn har en svår och splittrad situation idag och för dem kan lektillfället vara en stunds glädje och hoppfullhet. I "Beredd på det ofattbara" betonar Skolverket (2000) att krisstöd måste finnas också för de allra yngsta i vårt samhälle och att det då är naturligt att detta stöd erbjuds i barnens/elevernas vardagsmiljö, d.v.s i förskola och skola. Dyregrov (1997) menar att fri lek för barn på förskolor kan bli en ovärderlig hjälp för barn att bearbeta de känslor som allvarlig sjuk-

dom eller död väcker hos dem. Lindberg (2004) betonar att obearbetad sorg kan ge problem senare i livet.

Erikson (1965) skriver om barn med emotionella problem, att de ofta har svårigheter att leka. Men under vissa villkor kan de ”leka ut” sina problem. De villkor som måste uppfyllas är närvaron av en förstående vuxen i en trygg icke-moraliserande miljö. En sådan lek har en effekt på barnet jämförbar med en skön välbehövlig sömn. Efter en sådan läkande lek känns allt annorlunda och de lösningar barnet funnit i lekens förklädnad kan det utnyttja i den verkliga situationen (a.a.).

Donald W. Winnicott var den förste barnläkare i England som utbildade sig till psykoanalytiker. Efter många år av arbete med barn kom han till den slutsatsen att det var själva leken som var det primära i det psykoterapeutiska arbetet.

Med andra ord är det leken som är den universella företeelsen och som hör ihop med hälsa: lekandet befordrar utvecklingen och därmed hälsan; lekandet leder till grupprelationer (Winnicott, 1983, s. 63).

När jag skriver detta har tsunamin nyss drabbat många länder och folk, däribland vårt eget, som förlorat uppemot fyrahundra personer i flodvågen i Asien. En krissituation har uppstått samtidigt för många människor. På alla de platser, där samarbete kring barn/elever redan finns, arbetar pedagoger, lekpedagoger och psykologer tillsammans för att på bästa sätt möta de behov som barn/elever kan ha av att försöka förstå det som hänt. En lekpedagog berättade för mig att barnen ute på skolgården med allvar och intensitet lekte ”Flodvågen kommer”. Barn leker för att kunna förstå.

10.6 Den sociala faktorn – självet – hälsan

Folkman och Svedin (2003) påpekar att i diskussioner om barns förmåga eller oförmåga att leka ofta framförs argument att barn inte behärskar lekreglerna. Vad som skall göras åt detta finns inte mycket skrivet om, menar de. Denna rapport försöker fylla ett sådant behov.

Garvey (1990) skriver om hur leken föds i ett nära samspel mellan det lilla barnet och vårdaren. I ett tidigt nära samspel med en omsorgsgivande och lekfull vuxen, lär sig barnet att skilja mellan lek och ickelek, att handla på låtsasplanet samt att känna igen ett lektema och följa det. Vidare skriver Garvey (1976) att barnet redan i denna tidiga dyad lär sig att de tre lekreglerna: samförstånd, ömsesidighet och turtagning måste följas om leken skall ge glädje (se avsnitt 5.1).

Detta är ingenting som barn kan lära varandra. Det förhållningssätt, som Garvey skriver om, kan barnet endast lära sig tillsammans med en trygg och bekräftande vuxen. Mitt resultat visar att barnen/eleverna efter en tid med lek som specialpedagogisk metod har uppnått en bättre förmåga att leka och samarbeta med andra barn. 94 procent av lekpedagogerna skriver att så är fallet.

Garvey (1990) skriver att leken är viktig för vänskapsbanden. De barn som kan lekreglerna och har en god lekförmåga har lätt att få vänner,

Joining in the play of others and sharing playtime are central to children's social relationships; not having anyone to play with when others are engaged with their companions is a serious and sad state of affairs (a.a., p. 155).

I diskussionerna om lek som metod och beträffande farhågor i att avskilja barn/elever från gruppen/klassen är det viktigt att framhålla vad lekpedagogerna sagt om detta. De menar dels att barn/elever som får tillgång till lek som metod får en högre status i gruppen/klassen dels startas positiva cirklar inne i barn-/elev-grupperna.

Lekpedagogerna berättar att särskilt de utagerande barnen/eleverna upplever lektillfällena som något nytt och annorlunda eftersom de där slipper tillrättavisningar och negativa omdömen. De övar låtsaslekar tillsammans med lekpedagogen och lär sig att ta den andres perspektiv. Barn som har svårt att sätta sig in i andras perspektiv hamnar lätt i bråk och konflikter. Det som börjar som leksvårigheter kan i svåra fall övergå i antisocialt beteende. (Olofsson, 1987). Enligt Mead (1969/1976) har leken en grundläggande betydelse för barnets identi-

tetsutveckling. I leken går barnets jag (nutid) in och kommunicerar med dess mig (förfluten tid/minnen). Genom den stärkta identiteten öppnas intresset och förståelsen för de andra upp. Berg (1975) går så långt att han säger att det barn som inte lekt rollekar inte har övat sig att tänka. I så måtto har lekandet en avgörande betydelse för barnets/elevens sociala förmåga.

10.7 Känsломässig inställning

Av resultatet framgår att barnen/eleverna ser fram emot lektillfällena och efteråt är stimulerade och glada. Erikson (1965) menar att lek i närvaro av en förstående vuxen i en trygg icke-moraliserande miljö, har en effekt på barnet jämförbar med en skön välbehövlig sömn. Att metoden åstadkommer välbefinnade tycks ovedersägligt.

Nationella folkhälsokommittén skriver i sitt slutbetänkande *Hälsa på lika villkor* (SOU 2000:91) att flera undersökningar visar att elever i vissa avseenden upplever skolans arbetsmiljö som påfrestande. I skrivelsen poängteras vikten av ett förebyggande och hälsofrämjande arbete, vilket lek som metod kan sägas vara med sin utgångspunkt i friskfaktorer (Antonovsky, 1991).

I regeringens proposition 2001/02:14 *Hälsa, lärande och trygghet* betonas att lusten att lära är starkt kopplad till känslan av hälsa och välbefinnande, vilket torde vara en fingervisning så god som någon, att lek som specialpedagogisk metod borde få ett större utrymme i förskolor och skolor.

10.8 Allmän utveckling

Under denna rubrik har ovan, avsnitt 8.3, resultatet för barn/elever med viss specificerad problematik sammanställts. Sinnermark (2003) fokuserade elever inom särskolan i sin undersökning av lekarbete. Hon intervjuade sju pedagoger som använt lek som specialpedagogisk metod i arbetet med 17 barn/elever med lindrig utvecklingsstörning eller på gränsen till normalbegåvning. I gruppen barn, som pedagogerna intervjuades om, fanns även barn med autism.

Av mitt resultat framgår att endast 28 procent av pedagogerna menar att lekarbete påverkar utvecklingen i positiv riktning hos barn/elever med autism medan 50 procent menar att metoden har ett positivt värde för barn/elever med begåvningshandikapp. I min undersökning var inte kunskapen om lek som metod för dessa elevgrupper utbredd. Sinnermark (a.a.) studerade särskilt förmågan till samspel och förmågan till kommunikation. Hennes resultat visar att kamratkontakterna förbättrats för 15 av barnen och mer än hälften av barnen utvecklades positivt när det gäller förmåga till kommunikation. Av de olika variabler, som Sinnermark använde sig av, kunde störst förändring utläsas i Förmåga till verbal kommunikation, där positiva förändringar kom till uttryck hos 16 av de 17 barnen.

10.9 Barn/elever med flyktingbakgrund

Av olika anledningar har lekarbete visat sig vara välgörande för barn/elever med flyktingbakgrund. 62 procent av pedagogerna i min undersökning menar att så är fallet. Först och främst genom att barnen/eleverna fått stöd i sin språkutveckling genom att de hört lekpedagogen sätta ord på lekhandlingarna. Men metoden har även givit dem möjlighet att bringa ordning i känslor och upplevelser. Den kognitiva och emotionella bearbetning som leken ger har visat sig vara betydelsefull för denna grupp av barn/elever, vilket framhålls genom pedagogernas egna ord.

10.10 Klassen eller gruppen

Elfving och Sandén (1992a) konstaterade att barn, som genom lek och skapande verksamhet fått möjlighet att uppleva sig kompetenta, har lättare att koncentrera sig på skolarbetet, vilket i sin tur får positiva konsekvenser för hela barngruppen/klassen. I min studie svarar 88 procent av lekpedagogerna att sådana positiva konsekvenser uppstått i gruppen/klassen, när barn/elever med känslomässiga svårigheter och/eller beteendestörningar deltagit i lekarbete. Piltz-Maliks och Sjögren Olsson (1998) såg i sin studie att lekförmågan kunde vara

avgörande för vänskap. När barn/elever som deltagit i lek som specialpedagogisk metod utvecklat sin förmåga att leka och därigenom fått vänner, slipper de att under innevistelse och lektioner tänka oroliga tankar om att kanske ingen vill leka med dem när de kommer ut på rast.

11 Slutsatser och visioner

Mina resultat visar att lek som specialpedagogisk metod har en välgörande inverkan på barn/elever.

Antonovskys (1991) KASAM begrepp och dess komponenter begriplighet, hanterbarhet och meningsfullhet kan sägas vara verksamma faktorer i lek som specialpedagogisk metod/lekarbete. Livet och det egna självet blir begripligt genom att inre och yttre stimuli organiseras genom den bekräftade leken. Att metoden finns som en tillgång för barnet/eleven innebär att tillvaron blir hanterbar. När lekarbetet/lek som specialpedagogisk metod utvecklas optimalt för barnet/eleven innebär det också att meningsfullhet uppstår. Barnet/eleven upplever tillfredsställelse och välbefinnande genom att livssituationen blir alltmer begriplig och hanterbar. Motivationen att arbeta vidare i lekarbete är under en period stark. Senare bär barnet/eleven med sig en nyvunnen förmåga och egna strategier för att uppleva en känsla av sammanhang i den egna familjen och kamratkretsen.

11.1 Pedagogiska implikationer

Mitt resultat visar att lekarbete har stor betydelse för barns/elevs kognitiva, emotionella och sociala utveckling. Helt i överensstämmelse med Lpo 94's intentioner.

Frågan är om samhället, förskolan och skolan har råd att undvara lekens och lekarbetets friskfaktorer. Som så mycket annat, när det gäller specialpedagogik, kan även denna metod sägas befinna sig i ett dilemma eller kanske flera dilemman. Idag är utbildningen kostsam beroende på att den bedrivs som uppdragsutbildning. Min förhoppning är att utbildningen skall kunna äga rum inom den ordinarie specialpedagogiska påbyggnadsutbildningen eller som fristående kurs, vilket skulle ge många pedagoger möjlighet och råd att gå en utbildning, som de efterfrågar. Ett annat dilemma är frågan om avskildheten tillsammans med en vuxen kontra gemenskapen med gruppen/klassen.

Som framgår av mina resultat ökar emellertid möjligheten att trivas och fungera i grupp efter det att koncentration och samspelsförmåga utvecklats under lektillfällena.

11.1.1 Lek, språk och demokrati

Vad beträffar språkutvecklingen lär barnen/eleverna att formulera sig genom att de hör lekpedagogen sätta ord på sina lekhandlingar. När barnen får orden, får de samtidigt redskap för sitt tänkande. Utan språk inga tankar. Jag menar att många fler barn/elever måste få denna möjlighet att utveckla sitt tänkande.

I lekarbetet lär sig många barn att leka rollekar och i dessa lekar spelar språket en central roll. Eftersom låtsasleken bygger på föreställningar måste dessa verbaliseras för att en gemensam rollek skall komma till stånd (Olofsson, 1987). Dessutom lär sig barnet i leken att se på saker och ting ur ett annat perspektiv än det egna. Att kunna formulera egna tankar och åsikter och kunna lyssna på andras med respekt är en förutsättning för demokrati. Således menar jag att förmågan att leka har betydelse för demokratiskt tänkande och agerande.

11.1.2 Lekpedagogerna

Varje förskola och skola bör ha minst två utbildade lekpedagoger. Jag skriver minst två eftersom min undersökning visar att lekpedagogers ömsesidiga stöd är mycket betydelsefullt. Vad beträffar lekpedagogernas trygghet i utövandet av lek som specialpedagogisk metod/lekarbete menar jag dessutom att det är en god investering att det skapas nätverk och träffar för ömsesidig inspiration.

Den årliga fortbildningen för lekpedagoger bör i framtiden arrangeras, inte bara i Stockholm, utan på flera olika orter, så att lekpedagoger från olika delar av landet får möjlighet att delta.

11.2 Fortsatt forskning – lek och hälsa

”Det potentiella utrymmet” är vad Winnicott (1983) kallar det område, som finns mellan den inre och yttre verkligheten, eller mellan indivi-

den och omgivningen. Inom detta utrymme kan den kulturella upplevelsen lokaliseras och samma sak kan sägas om leken.

Den kulturella upplevelsen börjar med ett kreativt sätt att leva, som först uppenbara sig i leken (a.a., s. 130).

Ibland benämner Winnicott (a.a.) det potentiella utrymmet ”det tredje området” eller ”kulturområdet” och han poängterar att detta område är ett barn av leken. Först lek, sedan kultur. Just när jag skriver dessa ord läggs en artikel på mitt bord ”Kultur ger hälsa och ett längre liv” (Gustafsson, 2005). I artikeln refereras flera forskningsprojekt. Bland annat ett som utvärderats av Lars Olof Bygren, professor emeritus i socialmedicin och Sveriges främste forskare inom området kultur och hälsa. Bygren pekar bland annat på att immunförsvaret förbättrades i en undersökningsgrupp som ägnat sig åt kultur i någon form. I artikeln citeras också Töres Theorell, professor i psykosocial medicin på Karolinska institutet. Theorell forskar kring vad som händer i kroppen när vi ägnar oss åt kultur och har funnit att antistresshormoner ökar vid utövande av eller lyssnande på musik.

En angelägen forskningsuppgift är att undersöka lekens betydelse för hälsan samt hur starkt sambandet är mellan tidig leklust och lekförmåga och senare utövande eller konsumtion av kultur.

11.2.1 ”Lekarbete” och ”Lek som specialpedagogisk metod”

Under ett antal år har namnet på metoden diskuterats. Som jag skrev ovan hade Gildebrand sina skäl till varför hon valde det namn hon valde. Universitetsadjunkt Lisbeth Borg utvecklar tillsammans med mig en något förändrad lekarbetsutbildning vid Malmö högskolas lärarutbildning. Vi som genom åren arrangerat lekarbetsutbildningar har ofta fått höra från studenterna att utbildningen borde ge fler poäng. När vi nu skall genomföra en utbildning delvis på nätet och med delvis rådgivande kollegasamtal går vi samtidigt från en 5 poängs utbildning till en 10 poängs utbildning med förändrad kursplan och utökad

litteraturlista. Den nya utbildningen kommer att utvärderas och jämförelser kommer att göras med den ursprungliga utbildningen. För att enkelt kunna hålla isär de två utbildningarna kommer den nya utbildningen att kallas *lek som specialpedagogisk metod* till skillnad från *lekarbete*. Det nya namnet innehåller inte någon värdering utan är enbart valt för att hålla isär utbildningarna.

Referenser

- Antonovsky, A. (1991). *Hälsans mysterium*. Stockholm: Natur och Kultur.
- Asplund, J. (1987). *Det sociala livets elementära former*. Göteborg: Bokförlaget Korpen.
- Asplund Carlsson, M., Pramling Samuelsson, I. & Kärrby, G. (2001). *Strukturella faktorer och pedagogisk kvalitet i barnomsorg och skola – en kunskapsöversikt*. Stockholm: Skolverket: Liber distribution.
- Axline, V. A. (1980). *Dibs söker sig själv*. Stockholm: Rabén & Sjögren.
- Axline, V. A. (1989). *Play therapy*. Edinburgh London Melbourne and New York: Churchill Livingstone.
- Ayres, J. (1979/1988). *Sinnenas samspel hos barn*. (I Söderberg Reeves, övers.) [Orig.:Sensory integration and the child]. Stockholm: Psykologiförlaget.
- Berg, L.-E. (1975). Medvetandets uppkomst: En tolkning av G. H. Meads socialpsykologi. I L.-E. berg, A. Boglin, T. Leissner, P. Månsson & H. Värnlund. *En introduktion till symbolisk Interaktionism* (ss. 43-72). Göteborg: ALMA-serien no. 64.
- Berg, L.-E. (1992). *Den lekande människan*. Lund: Studentlitteratur.
- Berglund, L. (2003). *Paper om faktoranalys*. Arbetsmaterial vid specialpedagogiska påbyggnadsutbildningen, Malmö högskola.
- Bonnedal, U. & Fredriksson, G. (1992a). Nej till lekarbete – skilj på terapi och pedagogik. *Specialpedagogen* (6), 16-17.
- Bonnedal, U. & Fredriksson, G. (1992b). ”Lekarbete” är psykoterapi. *Lärarnas tidning* (30).
- Borg, L. (2001). *Tar du lek på allvar?* (Examensarbete på specialpedagogiska påbyggnadsutbildningen). Malmö: Malmö högskola, lärutbildningen.

- Brodin, J. (2000). Självbild hos personer med utvecklingsstörning. *Att undervisa*, (1), 11-18.
- Carlsson, A. & Gustafsson, A.-L. (1998). *Att hämta kraft ur leken. Lekarbete – en specialpedagogisk metod.* (Examensarbete på specialpedagogiska påbyggnadsutbildningen). Malmö: Malmö högskola, lärarutbildningen.
- Cleve, E. (2000). *Från kaos till sammanhang.* Stockholm: Wahlström & Widstrand.
- Cleve, E. (2002). *En liten och en stor är borta.* Stockholm: Wahlström & Widstrand.
- Dyregrov, A. (1997). *Barn och trauma.* Lund: Studentlitteratur.
- Elfving, A. & Sandén, I. (1992a). *Att i lek arbeta med sin utveckling.* (C- och D-uppsats.) Göteborg: Göteborgs universitet, Institutionen för pedagogik.
- Elfving, A. & Sandén, I (1992b). Lekarbete är *inte* psykoterapi. *Lärarnas tidning*, (33), 24-25.
- Elfving, A. & Sandén, I (1993) Lekarbete är inte psykoterapi. *Specialpedagogen* (1), 20-21.
- Erikson, E. H. (1950/1986) *Barnet och samhället* (J. Rössel, övers.) [Orig.:Childhood and society]. Stockholm: Natur och Kultur.
- Eurén, I., Hellsten, I., Larson, L.-M. & Rosmark, B. (1997). *Lekarbete.* (Fördjupningsarbete, 5 poäng. Kursen Barn i behov av särskilt stöd 20 poäng, delkurs 4).Örebro: Högskolan i Örebro.
- Folkman, M.-L. & Svedin, E. (2003). *Barn som inte leker. Från ensamhet till social lek.* Stockholm: Runa förlag.
- Freud, A. (1967/1981). *Barnets psykiska hälsa.* Stockholm: Natur och Kultur.
- Garvey, C. (1976). Some properties of social play. In Bruner et al. (Eds.), *Play – its role in development and evolution* (pp. 570 – 583). Pelican books).
- Garvey, C. (1990). *Play* - Enlarged edition. Cambridge, Massachusetts: Harvard University Press.

- Gildebrand, K. (1984). Lekarbete med bekymrade barn. *Nordisk tidskrift för Specialpedagogik*, (2), 113–130.
- Gildebrand, K. (1999). Några barns bilder och iscensättningar i lekarbete. I E. Häggström (Red.), *Lekarbete – ett specialpedagogiskt arbetssätt* (ss. 27-43). Borås: Föreningen Lekarbetspedagogik.
- Gustafsson, C. (2005-04-02) Kultur ger hälsa och ett längre liv. *Sydsvenska Dagbladet*, s. B6-B7.
- Gustafsson, L., Lindqvist, A., Nordenstam, K. & Nordström, V. (1987). *Flyktingbarn i Lycksele*. En undersökning av 30 barn och deras familjer. Lycksele: Stenbergiska vårdcentralen, barnmottagningen och Socialkontoret i Lycksele.
- Hardeberg, C. (1994). *Lek, pedagogik och terapi*. (Examensarbete, Inriktning komplicerad inläring, 60 poäng). Stockholm: Lärarhögskolan i Stockholm, Institutionen för specialpedagogik.
- Haug, P. ((1998). *Pedagogiskt dilemma: Specialundervisning*. Skolverket. Best. nr. 98: 396.
- Hundeide, K. (1989). *Barns livsverden, En fortolkande tilnaerming I studiet av barn*. Oslo:J. W. Cappelens forlag A.S.
- Hundeide, K. (2001). *Vägledande samspel*. Handbok till ICDP (International child Development Programmes). ISDP Sweden: Rädda barnen.
- Jergefelt, D. (2001). *Lekarbete – ett specialpedagogiskt arbetssätt som kan användas vid arbete med barn med språkstörning*. (Utvecklingsarbete, 5 poäng, Specialpedagogik med inriktning mot grav språkstörning). Stockholm: Lärarhögskolan i Stockholm.
- Kvale, S. (1997). *Den kvalitativa forskningsintervjun*. Lund: Studentlitteratur.
- Kylén, G. (1982). *Gravt förståndshandikappade vuxna*. Stockholm: Stiftelsen ALA.
- Lillemyr, O. F. (2002). *Lek – upplevelse – lärande i förskola och skola*. Stockholm: Liber AB.
- Lillemyr, O. F. (2003). Personlig kommunikation.

- Lindberg, L. (1999). Lekarbetes historia. I E. Häggström (Red.), *Lekarbete – ett specialpedagogiskt arbetsätt*. (ss. 134-136). Borås: Föreningen Lekarbets-pedagogik
- Lindberg, L. (2004). *Lekarbetspedagogik som ett hjälpmedel i barns sorg*. Magisteruppsats i pedagogik, 10 poäng. Pedagogik D vetenskapligt arbete III. Gävle: Högskolan i Gävle
- Lindqvist, G. (1996). *Lekens möjligheter*. Lund: Studentlitteratur.
- Lindqvist, G. (2002). *Lek i skolan*. Lund: Studentlitteratur.
- Lundgren, M. & Persson, B. (2003). *Barn och unga i riskzonen. Samverkan och förebyggande åtgärder*. Svenska Kommunförbundet. Production: Ordförandet, 08-19 01 33.
- Läroplan för det obligatoriska skolväsendet, förskoleklassen och fritidshemmet*. (1988). Lpo 94 anpassad till att också omfatta förskoleklassen och fritidshemmet. Stockholm: Utbildningsdepartementet.
- Macintyre, C. (2002). *Play for Children with Special Needs*. London: David Fulton Publishers.
- Mead, G. H. (1969). *Mind, self and society*. Chicago: The University of Chicago Press.
- Mead, G. H. (1976). *Medvetandet, jaget och samhället*. Stockholm: Argos.
- Norén, U. (1994). *Leka i skolan? En litteraturstudie om lek och hur man kan använda den i skolan*. (Specialarbete på grundskollärlinjen). Gävle: Högskola Gävle-Sandviken
- Normell, M. (2004). *Pedagogens inre rum – om betydelsen av känslomässig mognad*. Lund: Studentlitteratur.
- Olofsson, B. K. (1987) *Lek för livet*. Stockholm: HLS Förlag.
- Olofsson, B. K. (1998). *De små mästarna. Om den fria lekens pedagogik*. Stockholm: HLS Förlag.
- Olofsson, B. K. (2003). *I lekens värld*. Stockholm: Liber AB.
- Piltz-Maliks, K. & Sjögren Olsson, E. (1998). *Vem vill leka med mig? En studie av stora barngrupper och barn i behov av särskilt stöd*.

- Stockholm: Resursförvaltningen för skola och socialtjänst, Forsknings- och utvecklingsenheten.
- Pramling Samuelsson, I. & Asplund Carlsson, M. (2003). *Det lekande lärande barnet i en utvecklingspedagogisk teori*. Stockholm: Liber AB.
- Pärsson, T. & Sörlin, S. (2002). *Leken som specialpedagogisk resurs? Lek – lekarbete – lekprocessen*. (Examensarbete 10 poäng på specialpedagogiska påbyggnadsutbildningen). Stockholm: Lärarhögskolan i Stockholm, Institutionen för individ, omvärld och lärande.
- Rasmussen, T. H. (1993). *Den vilda leken*. Lund: Studentlitteratur.
- Regeringens proposition 2001/02:14 *Hälsa lärande och trygghet*. Stockholm: Riksdagens Tryckeriexpedition, 10012 Stockholm.
- Riddersporre, B. (2003). Att möta det oväntade Tidigt föräldraskap till barn med Downs syndrom. Lunds universitet. Institutionen för psykologi.
- Riddersporre, B. (2004). *Personlig kommunikation*.
- Riksdagens snabbprotokoll (1997/98:118) Torsdagen den 4 juni 1998
- Ringström, I. & Schlyter, L. (1997). *Lekarbete. Är lekarbete en metod som kan hjälpa koncentrationsstörda och "bekymrade" barn*. (Examensarbete 10 poäng på specialpedagogiska påbyggnadsutbildningen). Stockholm: Lärarhögskolan i Stockholm, Institutionen för specialpedagogik.
- Sandén, I. (1994). Lekarbete – ett specialpedagogiskt arbetssätt. *Nordisk Tidsskrift for Spesialpedagogikk*, (2), 94-104.
- Sandén, I. (1999). Lekarbete – ett specialpedagogiskt arbetssätt. I Eva Häggström (Red.), *Lekarbete - ett specialpedagogiskt arbetssätt*. (ss. 44-56). Borås: Föreningen Lekarbetspedagogik.
- Sandén, I. (2000). *Skoldaghem Ett alternativ för elever i behov av särskilt stöd*. (Studia psychologica et paedagogica, 151.) Malmö: Lärarhögskolan, Institutionen för pedagogik.
- Sinnermark, B. (2003). *Lekarbete – en specialpedagogisk metod i särskolan*. (Examensarbete 10 poäng på specialpedagogiska på-

- byggnadsutbildningen). Malmö: Malmö högskola, lärarutbildningen.
- Skolverket (2000). *Beredd på det ofattbara*. Stockholm: Liber.
- Skolverket, Socialstyrelsen och Statens folkhälsoinstitut (2004). *Tänk långsiktigt! En samhällsekonomisk modell för prioriteringar som påverkar barns psykiska hälsa*. Stockholm: Fritzes.
- SOU 1997:8 *Röster om barns och ungdomars psykiska hälsa*. Delbetänkande av barnpsykiatrikommittén. Stockholm: Socialdepartementet.
- SOU 1998:31 *Det gäller livet. Stöd och vård till barn och ungdomar med psykiska Problem*. Slutbetänkande av Barnpsykiatrikommittén. Stockholm: Socialdepartementet.
- SOU 1998:66 *FUNKIS – funktionshindrade elever i skolan*. Stockholm: Utbildningsdepartementet.
- SOU 2000:19 *Från dubbla spår till elevhälsa*. Stockholm: Utbildningsdepartementet.
- Stern, D. (2003). *Spädbarnets interpersonella värld. Ett psykoanalytiskt och utvecklingspsykologiskt perspektiv*. Falköping: natur och Kultur.
- Svensson, E. (1993). Lekarbetarna gör rätt. *Lärarnas tidning* (37), 25.
- Taube, K. (1987). *Läsinlärning och självförtroende – psykologiska teorier, empiriska undersökningar och pedagogiska konsekvenser*. Stockholm: Rabén & Sjögren.
- Tullgren, C. (2004). *Den välreglerade friheten. Att konstruera det lekande barnet*. (Malmö studies in educational sciences, No 10.). Lärarutbildningen, Malmö högskola.
- Trost, J. (2000). *Enkätboken*. Lund: Studentlitteratur.
- Tähkäaho, T. (2003). *Utvärdering av lekarbete i Haninge kommun*. (Utvärderingsrapport). Stockholm: Lärarhögskolan i Stockholm, Institutionen för Individ, Omvärld och Lärande.
- Utan lek – ingen utveckling*. (1990). Rädna barnen. (50 ss.).
- Von Wright, M. (2003). Det relationella perspektivets utmaning. En personlig betraktelse. I Skolverkets antologi *Att arbeta med särskilt*

- stöd - några perspektiv* (ss. 9- 20). Beställningsadress: Liber Distribution Publikationstjänst 162 89 Stockholm.
- Vygotsky, L. S. (1980). Leken och dess roll i barnets psykiska utveckling. I L. C. Hydén (Red.), *Psykologi och dialektik* (L.C. Hydén, övers.). Stockholm: Nordstedt.
- Vygotsky, L. S. (1995). *Fantasi och kreativitet i barndomen*. Göteborg: Daidalos.
- Welén, T. (2003). *Kunskap kräver lek*. Myndigheten för skolutveckling. Stockholm: Liber distribution.
- Westman, G. (1997). Leken viktig för både barn och vuxna. *Specialpedagogen*, (3), 18-19.
- Westman, G. (1999). Tillbakablick inför framtiden. I Eva Häggström (Red.), *Lekarbete – ett specialpedagogiskt arbetsätt*. (ss. 137 – 143). Borås: Föreningen Lekarbetspedagogik.
- Westman, G. (2000). Kursmaterial vid Uppsala universitets lärarutbildning.
- Westman, G. (2003). Lek och kommunikation. *Förskoletidningen*, 1/2003.
- Winnicott, D. W. (1983). *Lek och verklighet*. Stockholm: Natur & Kultur.
- Winnicott, D. W. (1993). Den skapande impulsen. *Psykoanalytiska skrifter* i urval av Arne Jemstedt. Stockholm: Natur och Kultur.
- Wiss, A.-L. (1995). *Lekarbetspedagogik en metod i lek och skapande*. (Examensarbete 10 poäng på Kompletterande kurs för speciallärare, 20 poäng). Umeå: Umeå universitet, Institutionen för barn- och ungdomspedagogik, specialpedagogik och vägledning.
- Zlotnic, G. (1999). *Stackars barn. Den psykologiska minimiåldern Den dagliga hjärntvätten*. Lund: Tiedlund förlag
- Åm, E. (1993). *Leken ur barnets perspektiv*. Stockholm: Natur & Kultur.

Åkerstedt, A. (1988). *Lekarbete. En beskrivning av ett specialpedagogiskt arbetssätt*. C-uppsats från pedagogiska institutionen, Uppsala universitet.

Öhman, M. & Aspeli, W. (2001). *Lekfull närvaro*. Hässelby: Runa förlag AB.

Bilaga 1

Lekarbete som specialpedagogisk metod

Enkäten riktar sig till pedagoger utbildade i lek- arbetsmetoden

OBS! Det är viktigt att du sätter ditt kryss *inom* parenteserna! Endast ett kryss på varje rad!

Du ska kryssa i det du själv erfar/uppfattar i din egen praktiska verksamhet som lek arbetspedagog!

Observera att en del påståenden är positivt formulerade medan andra är negativt formulerade. Det är påståendet i sig som du ska ta ställning till!

1. Lekarbetspedagogens erfarenhet/uppfattning av barns/elevs utveckling och lärande genom lek arbets- pedagogik

	Stämmer precis	Stämmer ganska bra	Neu- tral vet ej	Stämmer ganska dåligt	Stämmer inte alls
1. Barn/elever ser fram emot lek arbetsstillfällena	( )	( )	( )	( )	( )
2. Lekarbete hjälper inte barn/elever att lösa konflikter	( )	( )	( )	( )	( )
3. Lekarbete hjälper barn/elever att skapa struktur i sitt tänkande	( )	( )	( )	( )	( )

	Stämmer precis	Stämmer ganska bra	Neu- tral vet ej	Stämmer ganska dåligt	Stämmer inte alls
4. Barn/elever klarar inte att leka och samarbeta på ett bättre sätt sedan de gått i lekarbete	( )	( )	( )	( )	( )
5. Lekarbete bidrar inte till utveckling av barns/elevs empatiska förmåga	( )	( )	( )	( )	( )
6. Pedagogen som möter barnen/eleverna efter lekarbetet berättar att de då verkar stimulerade och glada	( )	( )	( )	( )	( )
7. Lekarbete bidrar till ökad koncentrationsförmåga hos barn/elever	( )	( )	( )	( )	( )
8. Lekarbete bidrar inte till att utveckla språk-förmågan hos barn/elever	( )	( )	( )	( )	( )
9. Genom lekarbete lär sig barn/elever gränsen mellan lek och icke-lek	( )	( )	( )	( )	( )
10. Barn/elever med läs- och skriv-svårigheter utvecklas positivt genom lekarbete	( )	( )	( )	( )	( )
11. Lekarbete bidrar inte till positiv utveckling hos barn/elever med autism	( )	( )	( )	( )	( )

	Stämmer precis	Stämmer ganska bra	Neu- tral vet ej	Stämmer ganska dåligt	Stämmer inte alls
12. Barn/elever med begåvningshandika pp påverkas positivt i sin utveckling genom lekarbete	( )	( )	( )	( )	( )
13. Barn/elever stimuleras inte i sin känslomässiga utveckling genom lekarbete	( )	( )	( )	( )	( )
14. Lekarbete hjälper barn/elever till en bättre utvecklad självkontroll	( )	( )	( )	( )	( )
15. Lekarbete utvecklar inte en positiv självkänsla hos barn/elever	( )	( )	( )	( )	( )
16. Lekarbete är av särskilt stor betydelse för flyktingbarns allsidiga utveckling	( )	( )	( )	( )	( )
17. När barn/elever med känslomässiga svårigheter och/eller beteendestörningar deltar i lekarbete får detta positiva konsekvenser för hela barngruppen/ klassen	( )	( )	( )	( )	( )
18. Lekarbete påverkar inte det allmänna psykiska välbefinnandet hos barn/elever	( )	( )	( )	( )	( )

	Stämmer precis	Stämmer ganska bra	Neu- tral vet ej	Stämmer ganska dåligt	Stämmer inte alls
19. Lekarbete hjälper inte barn/elever att skapa mening och struktur i sina upplevelser	( )	( )	( )	( )	( )
20. Lekarbete bidrar till att barn/elever får ökad förmåga att planera och styra sina handlingar	( )	( )	( )	( )	( )
21. Barn/elever med DAMP/ADHD utvecklas positivt genom lekarbete	( )	( )	( )	( )	( )
22. Lekarbete hjälper inte barn/elever med rörelsehinder till en positiv utveckling	( )	( )	( )	( )	( )
23. För att lekarbete ska bidra till barns/elevs positiva utveckling krävs att de har lekarbete	minst 10 ggr ( )	minst 20 ggr ( )		minst 30 ggr ( )	

2. Samarbete kring lekarbetsbarn/lekarbets elever

	Stämmer precis	Stämmer ganska bra	Neu- tral vet ej	Stämmer ganska dåligt	Stämmer inte alls
24. Skolpsykologen i mitt område stödjer mitt arbete med lekarbete	( )	( )	( )	( )	( )
25. Min verksamhetschef/ rektor/skolledare är tveksam till lekarbetsmetoden	( )	( )	( )	( )	( )
26. Jag brukar inte prata med föräldrar/vårdnadshavare, vars barn jag har i lekarbete	( )	( )	( )	( )	( )
27. Jag inbjuder föräldrar/vårdnadshavare till lekrummet i samband med att de ska ta ställning till om deras barn ska ha lekarbete	( )	( )	( )	( )	( )
28. Jag samarbetar inte med skolhälsovården	( )	( )	( )	( )	( )
29. Mina kollegor har en positiv inställning till lekarbete	( )	( )	( )	( )	( )
30. Jag kallas inte/inbjuds inte till elevvårds-konferenser/ barnkonferenser vilka behandlar barn som jag har i lekarbete	( )	( )	( )	( )	( )

	Stämmer precis	Stämmer ganska bra	Neu- tral vet ej	Stämmer ganska dåligt	Stämmer inte alls
31. Jag ingår i en grupp lekarbetspedagoger vilka träffas regelbundet för ömsesidigt stöd i arbetet	( )	( )	( )	( )	( )
32. Jag får ingen handledning av psykolog	( )	( )	( )	( )	( )
33. Jag får handledning av erfaren lekarbetspedagog	( )	( )	( )	( )	( )
34. På min förskola/skola finns förutom mig själv, ytterligare en eller flera lekarbets- pedagoger	( )	( )	( )	( )	( )
35. Jag använder lekens möjligheter även i andra sammanhang än i lekarbete.		( ) ja		( ) nej	

Om ditt svar är ja, berätta hur

.....

.....

.....

3. Bakgrundsfrågor

36. Hur många år har du varit yrkesverksam inom förskola/skola/fritidshem?

- mindre än 5 år
- 5–10 år
- 11–20 år
- mer än 20 år

37. Hur många år har du varit verksam som lekarbetspedagog?

(Ange endast det antal år då du *arbetat* med barn i lekarbete)

- mindre än 2 år
- mindre än 5 år
- 5–10 år
- 11–20 år
- mer än 20 år

38. Vilken utbildning har du?

(Mer än ett alternativ kan vara aktuellt)

☐ Barnskötarutbildning	☐ Speciallärarutbildning
☐ Fritidspedagogutbildning	☐ Talpedagogutbildning
☐ Förskollärarytbildning	☐ Specialpedagogutbildning
☐ Lågstadielärarytbildning år 1–3	☐ Yrkeslärarutbildning
☐ Mellanstadielärarytbildning år 4–6	☐ Vårdlärarutbildning
☐ Grundskollärarytbildning år 1–7	☐ Ämneslärarutbildning
☐ Grundskollärarytbildning år 4–9	☐ Gymnasielärarytbildning
☐ Annan utbildning	

Ange vilken: .....

39. Är du kvinna eller man?

- Kvinna
- Man

40. Vilken skolform arbetar du i?

☐ Förskola (1–5 år)	☐ Skolbarnsomsorg
☐ Grundskola	☐ Gymnasieskola
År.....	☐ Annan skolform
☐ Särskola	Ange vilken:.....
År.....	

41. Hur många barn/elever har du i lekarbete varje vecka?

- 1 barn
- 2–3 barn
- 4–5 barn
- 6–7 barn

Annat antal barn, ange hur många:..... Ange varför:.....

42. Hur många barn/elever har du (ungefär) arbetat med i lekarbete under alla dina verksamma år som lekarbetspedagog?

Antal:.....

Flickor: .....

Pojkar: .....

43. Har du arbetat med barn/elever inom följande kategorier?

- A. Barn/elever i sorg ja nej
- B. Barn/elever som är tysta och tillbakadragna ja nej
- C. Utagerande barn/elever ja nej
- D. Barn/elever med invandrarbakgrund ja nej

(Här avses de barn/elever som har annat modersmål än svenska).

För dem du svarat ja på - Sätt gruppens bokstav inom tillämplig parentes nedan

Största gruppen, näst största gruppen, en liten grupp, några få

Varför anser du att lekarbete är en positiv metod för barn/elever i behov av särskilt stöd?

Motivera svaret på sista frågan med högst 50 ord!

.....

.....

.....

.....

.....

.....

44. Till Dig som inte nu arbetar med lekarbete! Kryssa i vilket skälet är.

(Om mer än ett alternativ passar, kryssa i det som är *huvudskälet*.)

- Jag har inte funnit de förväntade positiva effekterna av metoden.
- Skolpsykologen inom mitt område motarbetar mitt arbete med lekarbetsmetoden.
- Jag har inte kunnat tillägna mig det förhållningssätt, som metoden kräver.
- Min chef tror inte på metoden
- Annan orsak. Ange vilken:

Jag sätter värde på om du uppger ditt namn. Det ger mig möjlighet att återkomma till dig för en eventuell intervju!

.....
Ditt namn

Malmö Högskola den 12 maj 2003

.....
Ingrid Sandén
Universitetslektor i specialpedagogik

Hur ser lekpedagoger på sitt eget arbete? I denna rapport utfrågas bl.a. 248 lekpedagoger om lekens betydelse för barn. Har leken betydelse för barns intellektuella, känslomässiga och sociala utveckling? Varför är lekarbete en framgångsrik metod för barn/elever i behov av särskilt stöd? Hur mycket stöd och handledning får de utbildade lekpedagogerna? Hur mycket samverkar de med föräldrar och utbildningsledare?

Det är några frågor som tas upp i denna rapport om lekarbetets betydelse.

MALMÖ HÖGSKOLA

Rapporter om utbildning 3/2005
ISSN 1101-7643